

सावित्रीबाई फुले पुणे विद्यापीठ, पुणे

आणि

व्ही. पी. महाविद्यालय, विद्यानगरी, इंदापूर
एस. बी. पाटील महाविद्यालय, वनगळी
श्रीमती रत्नप्रभादेवी पाटील महिला महाविद्यालय, बावडा
कला, विज्ञान आणि वाणिज्य महाविद्यालय, इंदापूर
यांच्या संयुक्त विद्यमाने

विशेष श्रमसंस्कार शिबिर, सक्षम युवा समर्थ भारत

राष्ट्रीय सेवा योजना

अहवाल

स्थळ : महात्मा फुलेनगर, बिजवडी ता. इंदापूर, जि. पुणे

शिबिर कालावधी

दि. २१ ते २७ डिसेंबर २०१८

D.S. Typing

आमचे आधारस्तंभ

मा. श्री. हर्षवर्धनजी पाटील

(अध्यक्ष इंदापूर तालुका शिक्षण प्रसारक मंडळ)

मा. पद्माताई भोसले

(उपाध्यक्षा इंदापूर तालुका शिक्षण प्रसारक मंडळ)

मा. श्री. मुकुंदशेठ शहा

(सचिव इंदापूर तालुका शिक्षण प्रसारक मंडळ)

मा. श्री. बाळासाहेब खटके

(सहसचिव इंदापूर तालुका शिक्षण प्रसारक मंडळ)

प्राचार्य डॉ. संजय चाकणे

(कला, विज्ञान आणि वाणिज्य महाविद्यालय इंदापूर)

प्राचार्य डॉ. लहू वावरे

(श्रीमती रत्नप्रभादेवी महिला महाविद्यालय, बावडा)

प्राचार्य डॉ. प्रविण नेमाडे

(एस. बी. पाटील ऑफ इंजिनिअरींग, वनगळी)

प्राचार्य डॉ. गणेश अय्यर

(व्ही. पी. कॉलेज, विद्यानगरी, इंदापूर)

कार्यक्रम अधिकारी

प्रा. ज्योती टेके

(व्ही पी महाविद्यालय, विद्यानगरी, इंदापूर)

प्रा. प्रकाश पांढरमिसे

(श्रीमती रत्नप्रभादेवी महिला महाविद्यालय, बावडा)

प्रा. गणेश खारे

(एस. बी. पाटील महाविद्यालय, वनगळी)

प्रा. गौतम यादव

(कला, विज्ञान आणि वाणिज्य महाविद्यालय, इंदापूर)

डॉ. गजानन कदम

(कला, विज्ञान आणि वाणिज्य महाविद्यालय इंदापूर)

प्रा. मनिषा गायकवाड

(कला, विज्ञान आणि वाणिज्य महाविद्यालय इंदापूर)

प्रा. कल्पना भोसले

(कला, विज्ञान आणि वाणिज्य महाविद्यालय इंदापूर)

प्रा. भारत शेंडे

(कला, विज्ञान आणि वाणिज्य महाविद्यालय इंदापूर)

विशेष श्रमसंस्कार शिबिर, सक्षम युवा समर्थ भारत

राष्ट्रीय सेवा योजना

NOT ME BUT YOU

अहवाल लेखन

प्रा. युवराज फाळके, दत्तात्रय रास्ते

छायाचित्रण

अक्षय शेंडे

शिविर काळातील प्रकल्प

- ❖ आरोग्य जागर.—व्यसनमुक्ती व स्वच्छता जलसंवर्धन जनजागृती.
- ❖ मानव विकास सर्वेक्षण
- ❖ महास्वच्छता अभियान
- ❖ वृक्षारोपण
- ❖ सांस्कृतीक कार्यक्रम
- ❖ पर्यावरण जनजागृती
- ❖ शिक्षण हक्क जनजागृती
- ❖ श्रम संस्कार
- ❖ हगणदारी मुक्त गाव जागृती अभियान.

विशेष उपक्रम व व्याख्यानमाला

दुपारचे सत्र दु ३ ते सायं. ५

वार दिनांक	व्याख्याते	विषय
शनिवार २२/१२/१८	डॉ. गणेश अय्यर डॉ. भिमाजी भोर	सेंद्रिय शेती क्षारपड जमिनीची समस्या
रविवार २३/१२/१८	डॉ. संजय मोरे डॉ. भगवान माळी डॉ. महंमद मुलाणी	संत गाडगेबाबा महाराज रासेयो आणि युवक जलसंधारण
सोमवार २४/१२/१८	प्रा. संजय क्षिरसागर प्रा. गायकवाड व्ही. आर.	शिक्षण व्यवस्था अंधश्रद्धा निर्मूलन
मंगळवार २५/१२/१८	डॉ. नेमाडे पी. डी. प्रा. सदाशिव उंबरदंड	पाणी प्रश्न अध्ययन आपत्ती व्यवस्थापन
बुधवार २६/१२/१८	अॅड. सचिन वाघ प्रा. बाळासाहेब काळे	कायदा व सुव्यवस्था किल्ले संवर्धन

शिविराचा उद्घाटन समारंभ

राष्ट्रीय सेवा योजनेच्या शिविरासाठी महात्मा फुलेनगर, बिजवडी ता. इंदापूर जि. पुणे. हे ठिकाण निवडल्यानंतर शिविरस्थळाकडे जाण्यासाठी दि. २१/१२/२०१८ रोजी कार्यक्रम अधिकारी प्रा.गौतम यादव, प्रा. मनिषा गायकवाड, डॉ. गजानन कदम प्रा.कल्पना भोसले यांच्या बरोबर महाविद्यालयातील वरिष्ठ विभागातील १५० स्वयंसेवक महात्मा फुले नगर, बिजवडी या ठिकाणी सकाळी १०.०० वाजता दाखल झाले., महात्मा फुलेनगर, बिजवडी येथे आल्यानंतर लिलावती मंगल कार्यालय या ठिकाणी स्वयंसेवकांची राहण्याची सोय करण्यात आली होती. या कार्यालयामध्ये एस. बी. पाटील महाविद्यालय, इंदापूर, विद्या प्रतिष्ठान महाविद्यालय, विद्यानगरी, श्रीमती रत्नप्रभादेवी महिला महाविद्यालय, बावडा अशा विविध महाविद्यालयातील स्वयंसेवक व कार्यक्रम अधिकारी याठिकाणी एकत्र आले. या ठिकाणी आल्यानंतर सर्व स्वयंसेवकांनी आपल्या बरोबर आणलेले साहित्य रूम मध्ये ठेवले व याठिकाणच्या परिसराची स्वच्छता करण्यास सुरुवात केली. खोल्या साफसफाई करण्याचे काम स्वयंसेवकांनी हाती घेतले. या मध्ये लिलावती मंगल कार्यालय या ठिकाणी स्वच्छता केली, आणि कार्यक्रम अधिकारी यांनी सर्व विद्यार्थ्यांना शिविर कालावधीत होणा-या उपक्रमांची माहिती दिली. आणि स्वयंसेवकांना जेवणासाठी सुट्टी दिली. सर्व स्वयंसेवकांनी स्वतःचे जेवण आणले होते सर्व स्वयंसेवकांनी एकत्र येवून अगदी खेळीमेळीत आणि इतर महाविद्यालयातील आलेल्या स्वयंसेवकांशी ओळख करत व गप्पामारत जेवण केले.

सर्व स्वयंसेवकांचे जेवण झाल्यानंतर सर्व स्वयंसेवकांना एकत्रीत बसविण्यात आले व त्यांचे गट पाडण्यात आले. सर्व स्वयंसेवकांचे एकुण ७ गट पाडण्यात आले होते ते पुढील प्रमाणे

१) गोदावरी २) नर्मदा ३) सिंधु ४) कृष्णा ५) भिमा ६) कावेरी ७) निरा

विविध गटांमध्ये कामाची विभागणी करण्यात आली. कार्यक्रम स्थळाची व तेथील परिसराची साफसफाई करून आजुबाजुला १३० झाडांसाठी खड्डे खोदून वृक्षारोपन करण्यात आले ती पुढीलप्रमाणे पांगारा, पिंपळ, हिरडा, बेडा, कन्हेरी इ. तसेच दुपारी होणा-या उद्घाटन समारंभासाठी पूर्व तयारी करण्यात आली.

राष्ट्रीय सेवा योजना सात दिवसीय श्रमसंस्कार शिबिर उद्घाटन समारंभ

दिपप्रज्वलन करताना मान्यवर

सावित्रीबाई फुले पुणे विद्यापीठ पुणे, व्ही. पी. महाविद्यालय, विद्यानगरी, एस. बी. पाटील महाविद्यालय, वनगळी, श्रीमती रत्नप्रभादेवी महिला महाविद्यालय, बावडा, कला विज्ञान आणि वाणिज्य महाविद्यालय इंदापूर जि. पुणे. यांच्या संयुक्त विद्यमाने मौजे महात्मा फुलेनगर, बिजवडी येथे, लिलावती मंगल कार्यालयाच्या हॉलमध्ये मोठ्या दिमाखात उद्घाटनाचा कार्यक्रम संपन्न झाला. कार्यक्रमासाठी उपस्थित होते, मा. डॉ. महेंद्र कदम (प्राचार्य, विठ्ठलराव शिंदे कला महाविद्यालय, टेभूर्णी) मा. सचिव **श्री. मुकुंदशेठ शहा** (इंदापूर तालुका शिक्षण प्रसारक मंडळ), डॉ. संजय चाकणे (प्राचार्य, कला, विज्ञान आणि वाणिज्य महाविद्यालय, इंदापूर) मा. बाजीराव सुतार (कार्यकारी संचालक, कर्मयोगी शंकरराव बाजीराव पाटील सहकारी साखर कारखाना, बिजवडी) मा. रमेशबापू जाधव (संचालक, इंदापूर तालुका शिक्षण प्रसारक मंडळ) डॉ. प्रविण नेमाडे (प्राचार्य, एस.बी.पाटील, वनगळी) मान्यवर या कार्यक्रमासाठी उपस्थित होते. राष्ट्रीय सेवा योजनेच्या ध्वजाचे ध्वजारोहन प्रमुख पाहूणे व मान्यवर यांच्या हस्ते झाले, तसेच राष्ट्रीय सेवा योजनेच्या फलक पूजन, महात्मा गांधी यांच्या प्रतिमेचे पूजन व दिपप्रज्वलन करून कार्यक्रमास सुरुवात झाली. कार्यक्रमाचे सुत्रसंचालक प्रा. रोहिदास भांगे यांनी शिबिराच्या कालावधीतील कामांची रूपरेषा मांडली व प्रा. गौतम यादव यांनी पाहुण्याचा परिचय करून दिला.

प्रा. गौतम यादव (राष्ट्रीय सेवा योजना, कार्यक्रम अधिकारी) यांनी प्रस्ताविकेत शिबिरात होणा-या कार्यक्रमाचा आढावा घेतला. तसेच गावक-यांसाठी होणा-या कार्यक्रमाची माहिती दिली . ते आपल्या प्रास्ताविकेत म्हणाले की गावचे गावपण समजावून घेणे आज आवश्यक बनले आहे. या शिबिराच्या निमित्ताने महाविद्यालयातील स्वयंसेवक गावातीमध्ये सलग सम पातळी चर, ग्राम स्वच्छता, वृक्षारोपण इत्यादी उपक्रम पार पाडतील तसेच रोजच्या दिनचर्येविषयी जाणून घेतील व गावातील समस्या, अडीअडचणी, व विकासाची कामे करतील असा मला विश्वास वाटतो. त्यानंतर व्यासपीठावरील मान्यवरांचा सत्कार झाडांची रोपे पुस्तके देवून करण्यात आला.

डॉ. महेंद्र कदम यांचा सत्कार करताना महाविद्यालयाचे प्राचार्य डॉ. संजय चाकणे

मा. मुकुंदशेठ शहा यांचा सत्कार करताना कार्यक्रम अधिकारी प्रा. गौतम यादव

मा. रमेश बापू व डॉ. लहू वावरे आणि प्राचार्य. डॉ. संजय चाकणे यांचा सत्कार करताना

मा. मुकुंदशेठ शहा (सचिव, इंदापूर तालुका शिक्षण प्रसारक मंडळ)

महाविद्यालयीन जीवनात विद्यार्थ्यांच्या व्याक्तीमत्व विकास घडवून आणतानाच त्यांच्या मध्ये सामाजिक भान निर्माण करून समाजविकास करण्यासाठी रा.से.यो. च्या अनुषंगाने आपले महाविद्यालय अनेक उपक्रम स्वयंसेवकांसाठी घेत असते.

“शिविर हे रा.से.यो. चा गाभा आहे. युवकांमध्ये नेतृत्वगुण, साहित्यीक गुण, सांघिक व खिलाडुवृत्ती निर्माण करणे हा या शिविर घेण्यामागचा मुख्य हेतु असतो. शिविर स्थळांवर असणारे विविध प्रश्न सोडवण्यापासून ते सामाजिक समस्या जाणून प्रबोधन करण्यासाठी व श्रमसंस्कार शिकणे व शिकविण्यासाठी या शिविराचे आयोजन

होत असताना मला अत्यंत आनंद होत आहे. या भागाच्या विकासासाठी विद्यार्थ्यांच्या मदतीने अनेक समाज उपयोगी कामे होतील असा आशावाद मला वाटतो.

मा. मुकुंदशेठ शहा स्वयंसेवकांना मार्गदर्शन करताना

समस्यांचे सर्वेक्षण होवून विश्लेषण केलेला अहवाल सामाजिक समस्या सोडविण्यासाठी उपयोगी पडेल. असे महत्वपूर्ण कार्य या शिबिराच्या माध्यमातून होईल. माझे सर्व स्वयंसेवक विद्यार्थी व प्राध्यापक बंधुभगीनी कार्यरत राहतील व गावच्या विकासाला दिशा देण्याचे व छोट्या प्रमाणात का होईना पण विकास कामे करण्याचा प्रयत्न करतील.”

यानंतर कार्यक्रमाचे उद्घाटक डॉ. महेंद्र कदम (प्राचार्य, विठ्ठलराव शिंदे कला महाविद्यालय, टेभुर्णी) आपल्या अभिभाषणात म्हणाले की “रा.से.यो. च्या शिबिरामध्ये जीवनामधला एक वेगळा आनंद मिळत असतो. जीवन जगत असताना येणा-या समस्यांना सामोरे कसे जावे हे शिकण्यास मिळते.

डॉ कदम स्वयंसेवकांना मार्गदर्शन करताना

शिविरातून होणा-या श्रमदानाला अधिक महत्व आहे. विद्यार्थ्यांनी श्रमदानातून अधिक वृक्षलागवड करून पर्यावरण संतुलनासाठी हातभार लावल्यानंतर जे समाधान मिळते त्याला तोड नाही. सांघिककार्यातून, सामाजिक भावना तयार होते. ग्रामिण भागात जीवन जगत असताना येणा-या भविष्यात कितीही संकटे आली तरी महाविद्यालयातील विद्यार्थी हा संकटांना न डगमगता धैर्याने व आत्मविश्वासाने सामोरे जाईल असे स्वयंसेवक तयार आणि या इतर महाविद्यालये एकत्र येवून ख-या अर्थाने राष्ट्रीय सेवा योजनेचे स्वयंसेवक तयार करणारे हे शिविर आहे.

सक्षम युवा समर्थ भारत व विशेष श्रमसंस्कार शिविराच्या या सात दिवसाच्या शिविर कालावधीमध्ये या सर्व महाविद्यालयातील राष्ट्रीय सेवा योजनेचे स्वयंसेवक महात्मा फुलेनगर बिजवडी या गावात श्रमदान करण्यासाठी, ग्रामस्वच्छता करण्यासाठी आणि वृक्षारोपण करण्यासाठी झटतील व या बिजवडी गावाचा विकास करण्यासाठी हातभार लावतील. आय् कॉलेज, एस. बी. कॉलेज, व्ही. पी. कॉलेज, श्रीमती रत्नप्रभादेवी पाटील महीला महाविद्यालय, ही महाविद्यालये नेहमीच विधायक काम करत असताना आपणास पहावयास मिळते.

मी विद्यार्थी असताना राष्ट्रीय सेवा योजनेची विशेष श्रमसंस्कार शिविरामध्ये देखील सहभाग घेतला आहे. अशी श्रमसंस्कार शिविरे युवकांना श्रमदानाचा संदेश देत असतात. अशा श्रमदानामधूनच गाव तालुका, जिल्हा, राज्य, देश सक्षम होत असतो. राष्ट्रप्रेम, राष्ट्रभक्ती व समाजासाठी काम करण्याची प्रेरणा व आस या शिविरामधून मिळते.

पुढच्या सात दिवसात रा से यो चे स्वयंसेवक महात्मा फुलेनगर बिजवडी या गावातील शिक्षणाचे स्वरूप, व्यवसाय, उदरनिर्वाहाची साधने, गावातील समस्या इत्यादीचा अभ्यास करून त्यावरील उपाय योजना सुचवतील याची मला खात्री आहे.

राष्ट्रीय सेवा योजनेच्या एककामध्ये सहभागी असणारे स्वयंसेवक हे सामाजिक भान असणारे असतात. त्यांना सेवेचे महत्व समजलेले असते. त्यामुळे सेवेची भावना व

अशा प्रकारे या उद्घाटन प्रसंगी उपस्थित सर्व प्रमुख पाहुण्यांनी अतिशय सुंदर पध्दतीने राष्ट्रीय सेवा योजनेतील स्वयंसेवकांना आणि उपस्थित सर्व महात्मा फुलेनगर बिजवडी मधील ग्रामस्थांना मार्गदर्शन केले.

उद्घाटन समारंभातील काही अविस्मरणीय क्षण

स्वयंसेवकांची ओळख

उद्घाटनाचा कार्यक्रम संपल्यानंतर सर्व स्वयंसेवकांना चहा देण्यात आला. आणि त्यानंतर सर्व स्वयंसेवकांना एकत्र करण्यात आले व त्यांना काही कार्यक्रम अधिकारी यांनी मार्गदर्शन केले. सर्व स्वयंसेवकांना विविध प्रकारच्या सूचना देण्यात आल्या शिबिरातील विविध कार्यक्रमाविषयी विविध कामांविषयी तसेच शिबिरामध्ये आपण काय करणार आहोत अशा प्रकारच्या विविध घटकांविषयी सूचना व माहिती देण्यात आली.

सर्व स्वयंसेवकांना विविध सूचना दिल्यानंतर ओळख करून देणे व एक मेकांची ओळख करून घेणे अशा प्रकारचा कार्यक्रम घेण्यात आला. यामध्ये प्रत्येक स्वयंसेवकानं सर्वापुढे येवून आपले स्वतःचे नाव, महाविद्यालयाचे नाव, आवडा छंद, मिळालेले गुण/ पारितोषिके / मिडल अशा विविध प्रकरची माहिती सांगून स्वतःची ओळख करून घेण्याचा कार्यक्रम घेण्यात आला. या कार्यक्रमांमध्ये सर्व स्वयंसेवकांनी आपली विविध

भाषांमध्ये ओळख करून दिली. उदा. हिंदी, इंग्लिश, मराठी या भाषांमध्ये ओळख करून दिली.

या कार्यक्रमानंतर आल्याबरोबर सर्व स्वयंसेवकांचे जे ग्रुप तयार केले होते. त्यापैकी ग्रुप क्र. १ गोदावरी या ग्रुप कडे सर्व स्वयंसेवकांचे जेवण तयार करण्याची जबाबदारी दिलेली होती. गोदावरी ग्रुपने अतिशय चांगल्या प्रकारी ही जेवण तयार करण्याची जबाबदारी ही पार पाडली अतिशय सुंदर जेवण गोदावरी ग्रुपने बनविले होते.

जेवण करताना शिबिरामधील स्वयंसेवक व कार्यक्रम अधिकारी

शिबिरामधील या पहिल्या दिवशी स्वयंसेवकांना काही स्वीट्स देण्यात आले. आणि रात्री १० पर्यंत शिबिरामधील सर्व स्वयंसेवक आणि कार्यक्रम अधिकारी यांचे जेवण झाल्यानंतर सर्व स्वयंसेवकांना झोपण्यास परवानगी दिली.

अशा प्रकारे महात्मा फुले नगर बिजवडी या ठिकाणी असलेल्या शिबिरामधील पहिला दिवसाची सांगाता झाली...

शिविराचा दुसरा दिवस

प्रार्थना व कवायत

सावित्रीबाई फुले पुणे विद्यापीठ पुणे, व्ही. पी. महाविद्यालय, विद्यानगरी, एस. बी. पाटील वनगळी, श्रीमती रत्नप्रभादेवी महिला महाविद्यालय, बावडा आणि कला, विज्ञान आणि वाणिज्य महाविद्यालय, इंदापूर आयोजित सात दिवसीय श्रमसंस्कार शिविराचे उद्घाटन समारंभ झाल्यानंतर दुस-या दिवसाची सुरुवात झाली. दि. २२ डिसेंबर या २०१८ या दिवशी पहाटे ०४.०० वाजल्यापासूनच स्वयंसेवकांची गजबज सुरू झाली. व शिविराच्या पहिल्या दिवशी दिलेल्या सूचनेनुसार व नियमांप्रमाणे व नियमाचे अतिशय काटेकोर पणे पालन करत सर्व स्वयंसेवक योगा करण्यासाठी सकाळी ६.०० वा. लिलावती मंगलकार्यालयाच्या गार्डनमध्ये उपस्थित राहिले. सकाळी ६.०० ते ७.३० या वेळेमध्ये प्रभात प्रार्थनेचे नियोजन करण्यात आलेले होते. प्रत्येक गटाकडून या काळात खालील गोष्टी करून घेण्यात आल्या.

योगा करताना शिविरातील स्वयंसेवक

१) योगा करताना राष्ट्रीय सेवा योजनेचे स्वयंसेवक

२) प्रार्थना — खरा तो एकची धर्म, हम होंगे कामयाब, इतनी शक्ती हमे देना दाता

- ३) पसायदान
- ४) दिनविशेष
- ५) रा.से.यो.गीत
- ६) विद्यापीठगीत
- ७) सुविचार
- ८) देशभक्तीपर गीत
- ९) पसायदान
- १०) राष्ट्रगीत

योगा करताना शिबिरातील स्वयंसेवक

ही योगासने करत असताना स्वयंसेवकांना ३० व्यायामांचे प्रकार शिकविण्यात आले व त्यांच्या कडून ते करून घेण्यात आले. आणि अशा प्रकारच्या व्यायामांचे आणि योगासनांचे भविष्यात कशा प्रकारे फायदा होवू शकतो. कोणत्या प्रकारच्या आजारापासून आपण आपला बचाव करू शकतो अशा विविध प्रकारच्या व्यायामाच्या आणि

योगासनांची शरिरासाठी कशा प्रकारे जडघडण होत आसते अशा प्रकारच्या ज्ञानाची भर त्याच्याकडे देण्यात आली.

सर्व प्रकारचे योगासने आणि व्यायाम झाल्यानंतर योगाचा कार्यक्रमाचा राष्ट्रगीताने शेवट करण्यात आला. व स्वयंसेवकांना चहा व नाष्टा करण्यासाठी परवानगी दिली. नाष्टा, चहा, आणि जेवण बनविण्याचे काम आणि आज दिवसभरातील विविध मेसमधील कामे ही ठरल्याप्रमाणे ग्रुप क्र २ नर्मदा या ग्रुप कडे होती. नर्मदा या ग्रुप ने अतिशय सुंदर अशा प्रकारच्या नाष्ट्याची सोय केलेली होती. शिबिरामधील सर्व स्वयंसेवकांनी चहा व नाष्टा केल्यानंतर बरोबर ठिक ८.०० वा. सलग सम पातळी चर खोदण्यासाठी साहित्य घेवून सर्व स्वयंसेवकांनी प्रस्थान केले. सलग सम पातळी चर खोदण्यासाठी जात असताना अतिशय उत्साहामध्ये सर्व स्वयंसेवक घोषणा देत होते. लोकांना सलग सम पातळी चर कशा प्रकारचे असतात त्यांचा भविष्यामध्ये कशा प्रकारे उपयोग आपणास होणार आहे याची जाणीव करून देण्याचा प्रयत्न हे स्वयंसेवक त्यांच्या घोषणांमधून करत होते.

वनविभागात पोचल्यानंतर त्या ठिकाणी असलेल्या जमिनीची पहाणी करण्यात आली.

• स्वयंसेवकांची निरीक्षणे :

- ❖ काही स्वयंसेवक म्हणाले येथे चर आहेत.
- ❖ काहींच्या मते येथे ओलावा आहे.
- ❖ काहींच्या मते येथे झाडे दिसताहेत याचा अर्थ कु—हाड बंदी आहे.
- ❖ खडक दिसतो याअर्थी मातीची धूप अधिक झाली आहे.
- ❖ चरित माती पडली आहे.
- ❖ डोळ्यांबरोबरच इतर पंचेद्रियांच्या साह्याने सुध्दा काही निरीक्षणे नोंदविली. यात कानाने पक्षाचा आवाज याचा अर्थ झाडे व पाणी आहेत. गंध येतो आहे याचा अर्थ फुले आहेत.
- ❖ झाडे कमी आहेत.
- ❖ दगडाचे बांध बांधल्यासारखे दिसतात.

- ❖ गवत कमी जाणवते.
- ❖ प्राणी, पक्षी कमी दिसतात.
- ❖ दगडाचेच बांध पण हे ईतके लांब का?
- ❖ मातीने भरलेले आहेत तर हे किती वर्षांचे जुने असतील?
- ❖ शेती आहे कारण पठार आहे
- ❖ शेतीच्या कडेला खडडा कशासाठी काढला ?
- ❖ उंच पठार असून सुध्दा शेती साठी पाणी कोठून मिळाले?

● प्रशिक्षकांचे मार्गदर्शन :

स्वयंसेवकांना मार्गदर्शन करण्यासाठी व सलग सम पातळी कसे खोदायचे आणि कशा प्रकारे खोदावयाचे अशा विविध प्रकारची माहिती देत होते प्रशिक्षक म्हणून डॉ. महंमद मुलाणी प्रा. संदीप शिंदे, प्रा. प्रसाद गायकवाड हे उपस्थित होते. प्रशिक्षकांनी छोटा मातीचा बंधारा कसा बनवायचा त्याचे नियम काय आहेत ते समजावून सांगितले. त्याच बरोबर दुस-या टप्प्यावर 'खोल सलग सम पातळी चर ' होते. याचे वैशिष्ट्ये म्हणजे १ मीटर रूंद व १मीटर खोल आणि लांबी स्लोपनुसार साधारणतः २० मीटर असते. व दोन चरांमध्ये ३ मीटर चे अंतर असते. ही माहिती प्रशिक्षकांनी दिली. डीप सी.सी.टी व सी. सी.टी यातील फरक समजावून सांगितला. सी.सी.टी. दोन फुट रूंद व एक फुट खोल असते. तसेच सी. सी. टी. मधील बॅड सी. सी. टी आणि चांगली सी. सी. टी. यातील फरक स्वयंसेवकांना समजावून सांगण्याचा प्रयत्न करत होते

फरक

Bad CCT

१. समपातळीवर आधारीत नव्हती.
होती
२. बंधा—यांना पिचींग नव्हते.
३. बर्म सोडलेला नव्हता.
करून माती

Good CCT

१. समपातळीवर आधारीत
२. बंधा—यांना पिचींग होते.
३. बर्म सोडलेला होता जेणे

४. टॉप मारलेला नव्हता.

५. उतार न काढता चर निर्मिती होती.
निर्मिती केली.

चरा मध्ये येणार नाही.

४. टॉप मारलेला होता.

५. योग्य उतार काढून चर

सी. सी. टी. विषयी मार्गदर्शन करताना मार्गदर्शक

चर भाग मऊ असेल तर दीड फुट खोल असते. पहीली लाईनची लांबी साधारणतः तीस मीटर असते. तीन मीटर चा गॅप परत तीस मीटर लांबी असते. दुसरी लाईन पहीला चर पंधरा मीटर चा गॅप तीन मीटर परत सलग तीस, तीस मीटर लांबीचा चर खोदला जातो. हे करण्याचे कारण म्हणजे पहीली चर तीस व दुसरी पंधरा यामुळे सांधीमोड होते व पाणि आडते.

वनविभागाने १५ वर्षा पूर्वी दगडी बांधाची केलेली कामे असावीत 'स्टोन' बंड (कुंदूर वरती बनवला जातो) कारण दगडात खणणे शक्य नसते त्याठिकाणी सी.सी.टी. काढणे शक्य नसते, कारण तेथे दगडे असतात म्हणून कुंदूर वरतीच बांध घातला जातो, जेने करून मातीची धूप थांबते.

पठारावरच्या शेतक—यांनी कुंदूर वरती पेरणी म्हणजे उतारावरती आडवी पेरणी केली आहे. त्यामुळे वाहून जाणारे पाणी थांबले व ओलावा जास्त दिवस टिकला त्याच बरोबर

शेतक—यांनी कमी पाण्यावर येणारी पिके घेतली आहेत. उदा. बाजरी, मका, हात्ती घास इ. शेतीच्या शेजारी असणारा खड्डा का याचे कारण म्हणजे शेतीतून निघणारा कचरा पाला पाचोळा त्यात ऊसाचे वाळलेले वाडे त्यात टाकून कंपोस्ट खत बनवणे याचा उद्देश असतो तसेच आगपेटी मुक्त शिवार बनवणे हा आहे.

सी. सी. टी. विषयी मार्गदर्शन करताना डॉ. महंमद मुलाणी आणि प्रा. संदिप शिंदे

आगीमुळे सेंद्रिय पाला पाचोळा जळून जमिन नापिक बनते व जैव विविधता नष्ट होते. रासायनिक खता पेक्षा हे जैविक उपचार कधीही सुरक्षित व शाश्वत असतात. या मुळे सृष्टीचे रक्षण व सामाजिक आरोग्य जपले जाते. अशा प्रकारे या प्रशिक्षकांनी प्रथमतः सर्व स्वयंसेवकांना मार्गदर्शन केले सलग सम पातळी चर या संदर्भात माहिती दिली आणि पुढील कार्यास सुरुवात केली.

यानंतर प्रशिक्षकांनी हायड्रोमार्करचा वापर कसा करावयाचा हे प्रत्यक्षात करून दाखविले.

उदा. हायड्रोमार्कर मध्ये पाणी कसे भरावयाचे, पाणी भरताना कोणती काळजी घ्यायची. पाणी पांढरे असते व पाईप पण पांढरा असतो त्यामुळे पाण्यात नीळ टाकली जाते जेणेकरून रिडींग घेणे सोपे जाते. बादलीत हायड्रोमार्करच्या पाईपचे एक टोक बुडवून

दुस—या टोकाने पाणी ओढले जाते. या पाईप ची लांबी साधारतः ११ मीटर असते. यात पाणी भरताना पुढील काळजी घेणे आवश्यक असते.

१. पाईप वरती कोणाचाही पाय किंवा वजन पडले असेल तर रिडींग चुकते.
२. पाईप कुठेही बेंड नसावा किंवा पीळ पडलेला नसावा.
३. पाईप मध्ये पाण्याचा बुडबुडा राहू नये कारण जर बुडबुडा राहीला तर रिडींग चुकीचे येते.
४. उन्हामध्ये काम करत असताना उष्णतेने पाईपमधील पाणी गरम होऊन आपोआपच बुडबुडे तयार होतात. कारण पाण्याची वाफ निर्माण होते. अशा वेळी पाणी बदलावे लागते.
५. पाईप लिकीज नसावा.
६. जर चुकून एखादा पाण्याचा बुडबुडा राहीला असेल तर तो टिचकी मारत—मारत बाहेर काढावा.
७. रिडींग घेताना पाण्याची लेवल व डोळ्याची लेवल एक असावी.
८. हायड्रोमार्करमध्ये पाण्याची लेवल १०० ते १२० से.मी. च्या मध्ये असावी. कारण १०० पेक्षा कमी पाण्याची लेवल असेल तर प्रत्येक वेळी आपल्याला खाली बसून किंवा वाकून रिडींग घ्यावी लागेल. व १२० सेमी पेक्षा जास्त पाणी असेल तर रिडींग घेताना खालच्या टोकातून पाणी सांडण्याची शक्यता असते.

कोणती काळजी घ्यायची हे सांगून झाल्यानंतर हायड्रोमाकरच्या प्रात्याक्षिकांची सर्व गटांमध्ये एक स्पर्धा घेण्यात आली. त्यानुसार सर्व गुपमध्ये दोन — दोन हायड्रोमार्कर देण्यात आले. स्पर्धेचे स्वरूप असे होते की कमीत कमी वेळेत हायड्रोमार्करमध्ये पाणी भरावयाचे होते.

हायड्रोमार्करचा वापर कसा करवा यासंबंधी माहिती अगोदरच दिलेली होती त्यापद्धतीने स्वयंसेकांनी कारवाई केली. लघूपटही दाखवले होते आणि हायड्रोमार्करची प्रात्यक्षिके घेतली होती. उतार काढण्याचे सूत्र ही समजावून सांगितले होते. ते पुढीलप्रमाणे

$$\text{सुत्र} = \text{उतार} = \text{उभे अंतर} \div \text{आडवे अंतर} \times 100$$

$$S = V \div H \times 100$$

कंदूर लाईन आखताना स्वयंसेवक

स्वयंसेवकांनी स्वतः या सुत्राचा वापर करून उतार काढला व त्यानंतर सलग समपातळी चरासाठी मार्कींग कसे करायचे ते शिकविण्यात आले. उतारानुसार किती अंतरावर सी.सी.टी. चे चर असावेत या संदर्भात स्वयंसेवकांना मार्गदर्शन करण्यात आले.

- ❖ ० ते ४ टक्के असेल तर सी. सी. टी. च्या दोन ओळीतील अंतर १० मीटर असावे.
- ❖ उतार ४ ते ८ टक्के असेल तर दोन चरांमधील अंतर ८ मीटर असावे.
- ❖ उतार ८ ते १५ टक्के असेल तर दोन ओळीतील अंतर ६ मी. असावेस
- ❖ उतार १५ टक्यांपेक्षा जास्त असेल तर सी.सी.टी. ची प्रत्येक लाईन चार — चार मीटर अंतरावर असावी.

कंटूर लाईन कशी काढावी?

कंटूर लाईन मार्क करताना दोन्ही जलस्तंभा वरील रीडिंग एकसारखी असावी. जर कमी — जास्त असेल तर जलस्तंभ एक न हलवता दोनच हलवून रीडिंग समान करून घ्यावे. अशा पध्दतीने लाईन जोडून घेणे व त्याची आखणी करणे.

कंटूर लाईन आखताना स्वयंसेवक

कंटूर लाईन निश्चित केल्यानंतर वरच्या बाजूला ६ सेमी. परत मार्क करून घेतली व सी.सी.टी चा एक बॉक्स तयार केला व कंटूर लाईनच्या खालच्या बाजूला २० सेमी अंतर सोडून आणखी एक लाईन मारली बर्मसाठी (चरामध्ये माती येऊ नये) आखली.

अशा प्रकारे कंटूर लाईन कशी आखावयाची प्रत्यक्षात कंटूर लाईनचे मोजमाप कसे घ्यावयाचे हे झाल्यानंतर सर्व स्वयंसेवक साहित्य घेवून शिबिरास्थळी येण्यासाठी रवाणा झाले.

शिबिरास्थळी सर्व स्वयंसेवक आल्यानंतर जेवणाचा अतिशय सुंदर अस्वाद घेतला व स्वयंसेवकांनी विश्रांती घेतली.

दुपारचे सत्र

प्रा. खंडू पवळ हे आपल्या मार्गदर्शनामध्ये सर्व अधिकारी आणि जवाबदा—या या विषयी स्वयंसेवकांशी संवाद सादला. त्याच प्रमाणे महिलाविषयीचे कायदे आणि व महिलांचे संरक्षण हे त्यांनी विविध प्रकारची उदाहरणे देवून स्वयंसेवकांना समजावले. आपल्या या मार्गदर्शनामध्ये ते शिबिरामधील स्वयंसेवकांना वेगवेगळ्या प्रकारची प्रश्नांची उत्तरे विचारण्यात आली. स्वयंसेवकांनी देखील अतिशय मनमोकळ्या पणाने उत्तरे देण्याचा प्रयत्न करत होते. प्रा. डॉ. खंडू पवळ यांनी भारताचे संविधान या विषयावर मार्गदर्शन करत असताना राष्ट्रीय सेवा योजना व भारतीय संविधान यांच्यातील सहसंबंधाची मांडणी केली. भारतीय संविधानाकडे पाहण्याचा जागतिक संदर्भ व भारतीय संदर्भ याचा आढावा घेऊन पुढील मुद्द्याद्वारे संविधानाची प्रासंगिकता स्पष्ट केली.

प्रा. खंडू पवळ
स्वयंसेवकांना मार्गदर्शन करताना

भारतीय संविधान

प्रास्ताविका

आम्ही, भारताचे लोक, भारताचे एक सार्वभौम
समाजवादी, धर्मनिरपेक्ष लोकशाही गणराज्य घडवण्याचा

व त्याच्या सर्व नागरिकांस :

सामाजिक, आर्थिक व राजनैतिक न्याय

विचार, अभिव्यक्ती, विश्वास, श्रद्धा

व उपासना यांचे स्वातंत्र्य;

दर्जाची व संधीची समानता;

निश्चितपणे प्राप्त करून देण्याचा

आणि त्या सर्वांमध्ये व्यक्तीची प्रतिष्ठा

व राष्ट्रांची एकता आणि एकात्मता

यांचे आश्वासन देणारी बंधूता

प्रवर्धित करण्याचा संकल्पपूर्वक निर्धार करून;

आमच्या संविधानसभेत

आज दिनांक सव्वीस नोव्हेंबर, १९४९ रोजी

याद्वारे हे संविधान अंगीकृत आणि अधिनियमित

करून स्वतःप्रत अर्पण करत आहोत.

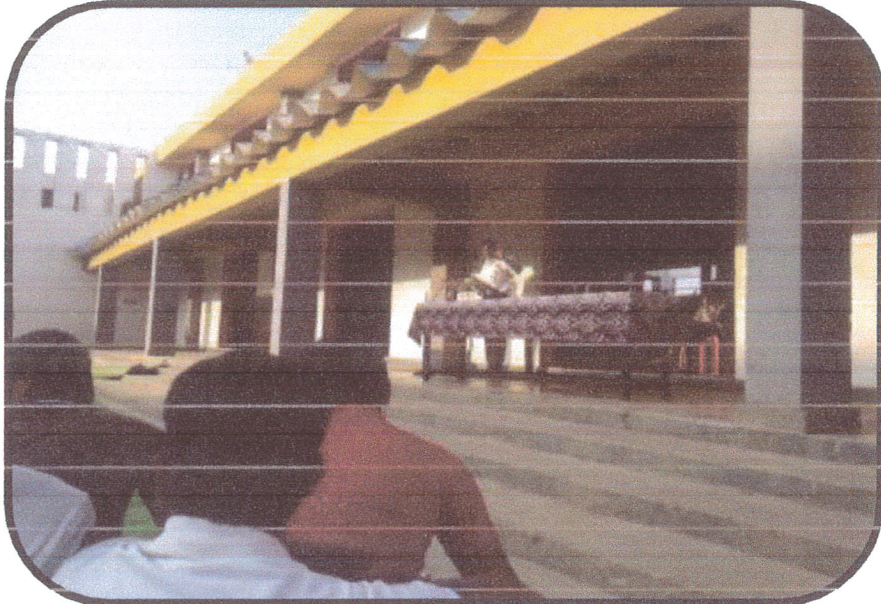
अशा प्रकारे प्रा. खंडू पवळ यांनी शिबिरामधील स्वयंसेवकांना भारतीय संविधान
या विषयी अतिशय सुंदर प्रकारे मार्गदर्शन केले.

मार्गदर्शक डॉ. भिमाजी भोर

कला, विज्ञान आणि वाणिज्य महाविद्यालय, इंदापूर अर्थशास्त्र विभाग प्रमुख डॉ. भिमाजी भोर यांनी स्वयंसेवकांना राष्ट्रीय सेवा योजना ही विद्यार्थ्यांना कशा प्रकारे घडविते. आणि राष्ट्रीय सेवा योजनेला समाजकल्याणासाठी कसे वापरता येत. हे त्यांनी विद्यार्थ्यांना अनेक प्रकारची उदाहरणे देवून स्वयंसेवकांशी अतिशय सुंदर पध्दतीने समजावून सांगितले.

डॉ. भिमाजी भोर यांनी क्षारपड जमिनीची समस्या या विषयावर मार्गदर्शन केले.

त्यांनी क्षारयुक्त जमिन व त्यावरील उपाय याविषयास अनुसरून जमिनीची सुपिकता कशा मध्ये आहे त्याच प्रमाणे सेंद्रिय खतामध्ये शेतीचे पत ही लक्षात घेवून जमिनीची सुपिकता कशी वाढवावी या विषयी चर्चा केली. त्याच प्रमाणे शेतीवरती होणारा रसायनिक खतांचा परिणाम आणि जमिनीची कमी होणारी सुपिकता यावर स्वयंसेवकांशी हितबूज केले. त्याचबरोबर त्यांनी त्यांच्या काळातील राष्ट्रीय सेवा योजनेमधील अनुभव सांगितले त्याचबरोबर गावक—यांना सामावून घेवून काम करा.

डॉ. भिमाजी भोर स्वयंसेवकांना मार्गदर्शन करताना

गावक—यांशी संवाद सांधा अशा प्रकारच्या सूचना केल्या. त्याचबरोबर कमी पाण्यामध्ये जास्तीत जास्त नफा कसा मिळवावा या विषयी मार्गदर्शन केले. व शाश्वत शेती कशा प्रकारे करता येईल हे विद्यार्थ्यांना पटवून दिले. राष्ट्रीय सेवा योजना ही विद्यार्थ्यांना भविष्यामध्ये भरपूर संधी निर्माण करणार आहेत. असे भाकीत करत व्याख्यानाची सांगता केली

मार्गदर्शक डॉ. दिगांबर बिरादार

कला, विज्ञान आणि वाणिज्य महाविद्यालय, इंदापूर राज्यशास्त्र विभाग प्रमुख डॉ. दिगांबर बिरादार यांनी त्यांच्या व्याख्यानाची सुरुवात खरा तो एकचि धर्म या प्रार्थनेने केली. राष्ट्रीय सेवा योजना ही माणसाला कशी बनविते हे सांगितले त्याचप्रमाणे मानवाची बुद्धी किंवा पशुची बुद्धी ही सारखीच आहे परंतु त्याचा योग्य वापर माणसांना करता येत नाही आणि पशू ते वापरत नाहीत. अशा प्रकारचे मजेशीर किस्से त्यांनी स्वयंसेवकांपुढे मांडले. राष्ट्रीय सेवा योजनाच माणसाला घडविते आणि माणूस घडल्यानंतर इतरांना घडवतोच घडवतो. अशा प्रकारे डॉ. दिगांबर बिरादार यांनी राष्ट्रीय सेवा योजनेतील स्वयंसेवकांना मार्गदर्शन केले.

डॉ. दिगांबर बिरादार स्वयंसेवकांना
मार्गदर्शन करताना.

सर्व व्याख्यात्यांचे व्याख्यान झाल्यानंतर सर्व स्वयंसेवकांना चहा साठी ३० मिनिटांचा ब्रेक देण्यात आला.

या व्याख्यानमालेनंतर व चहा झाल्यानंतर एका अनोख्या उपक्रमाची सुरुवात झाली. दि. २२ डिसेंबर या दिवशी दत्त जयंतीच्या निमित्ताने कर्मयोगी शंकरराव बाजीराव पाटील सहकारी साखर कारखाना आणि राष्ट्रीय सेवा योजना यांच्या संयुक्त विद्यमाने दत्त जयंतीचे आयोजन करण्यात आले होते. या दत्त जयंतीच्या कार्यक्रमास इंदापूर अर्बन बँकेचे चेअरमन मा. भरतशेठजी शहा, कार्यकारी संचालक मा. बाजीराव सुतार व राष्ट्रीय सेवा योजनेचे कार्यक्रम अधिकारी उपस्थित होते. या दत्त जयंतीच्या निमित्ताने महात्मा फुले नगर बिजवडी कारखाना येथील दत्तमदीरामध्ये महाप्रसादाचे देखील आयोजन करण्यात आले होते. या महाप्रसादास महात्मा फुले नगर बिजवडी येथील हजारो ग्रामस्थांनी याचा लाभ घेतला. तसेच या महाप्रसादाचे वाटप राष्ट्रीय सेवा योजनेतील स्वयंसेवकांनी अतिशय सुंदर पध्दतीने केले.

दत्त जयंती साजरी करताना ग्रामस्थ व राष्ट्रीय सेवा योजनेतील स्वयंसेवक

कर्मयोगी सहकारी साखर कारखाना या ठिकाणचा कार्यक्रम झाल्यानंतर सर्व स्वयंसेवक लिलावती मंगल कार्यालय (शिविरस्थळी) परतले. शिविरस्थळी आल्यानंतर सर्व स्वयंसेवकांना १५ (पंधरा) मिनिटाचा ब्रेक देण्यात आला.

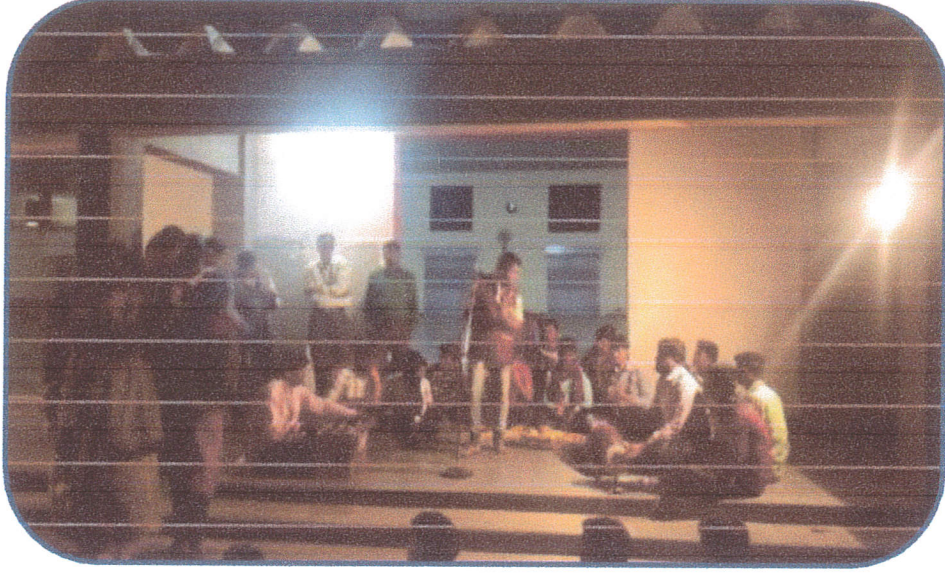
रात्री शिविरस्थळी सर्व स्वयंसेवक एकत्र आल्यानंतर शिविरातीलच एक स्वयंसेवक कुमार शिंदे महाराज आणि त्यांचे सहकारी यांनी भारूडाच्या कार्यक्रमात सर्वांना दंग करून टाकले. कुमार शिंदे यांनी भारूडाच्या माध्यमातून समाजप्रबोधन केले. त्यांमध्ये तिन पात्र निवडले गेले ढोलकी वादक ह भ प ऋषीकेश सरडे महाराज यांनी ढोलकी वाजवून भारूडास सुरुवात केली. यामध्ये कुमार शिंदे महाराजांनी नमन घेवून कार्यक्रमास सुरुवात केली. तसेच त्यांनी विविध पात्रांमधून समाजप्रबोधन केले.

पात्र : १

ग्रहस्थ आश्रमामध्ये प्रवेश केल्यानंतर माणसामध्ये होणारे बदल संत तुकाराम महाराज यांच्या भारूडातून सादर केला. भारूडाचे बोल बाबा हो बाबा याचं आणि माझं लगीन करा या बोलाने सुरुवात झाली.

पात्र : २

वारिक, वारिक हे भारूड सादर केले. त्यामध्ये संत सेना महाराज यांनी लिहीलेले भारूड सादर केले. त्यामध्ये नाव्ह्याचे पात्र सादर केले. त्यामधून सर्व स्वयंसेवकांचे

मनोरंजन झाले. व समाजप्रबोधन देखील झाले व त्यातून समाजासाठी विविध संदेश देखील देण्यात आले.

भारूड सादर करताना ह भ प कुमार शिंदे महाराज व त्यांचे सहकारी

पात्र : ३

वेडी ग वेडी हे भारूडाचे बोल होते यामधून लोकांना संसाराचे वेड न लागता देवाचे, धर्माचे, आणि देशभक्तीचे, वेड लागले पाहीजे. अशा प्रकारे संदेश स्वयंसेवकांपर्यंत व बिजवडी गावातील ग्रामस्थांपर्यंत पोहचविण्यात आले. आणि अशा प्रकारे या कार्यक्रमाची सांगता ही पसायदानाने करण्यात आली.

काही अविस्मरणीय क्षण

शिविराचा तिसरा दिवस

कवायत व प्रार्थना

पहाटेची करोनिया तयाचे आसन! बुद्धी होईल तीक्ष्ण!! या ओवीप्रमाणे नियोजनानुसार योगासनाने स्वयंसेवकांनी आपल्या दिनक्रमाची सुरुवात सकाळी केली. श्री. संतोष नरुटे यांनी योगासनाचे महत्व सांगितले ते म्हणाले 'जीवनात चांगले आरोग्य हे आनंदी जीवन निर्माण करते म्हणून योगासनाचा अभ्यास व प्रात्यक्षिक शिकणे आवश्यक आहे. श्री. संतोष नरुटे व श्री. सागर चिकार यांनी स्वयंसेवकांकडून योगासने करून घेतली. त्यानंतर अल्पोहार घेतल्यानंतर स्वयंसेवकांच्या निर्माण केलेल्या ग्रुप नुसार स्वयंसेवकांसोबत सर्व प्राध्यापक, कर्मचारी बिजवडी गावाच्या वनविभागाच्या परिसरामध्ये ग्राम स्वच्छता करण्यासाठी पुढील सहा गट बाहेर पडले व सिंधू हा गट स्वयंपाकासाठी शिविरास्थळी राहीला. १) गोदावरी २) नर्मदा ३) कृष्णा ४) भिमा ५) कावेरी ६) निरा

या सर्व स्वयंसेवकांनी महात्मा फुले नगर बिजवडी या गावामध्ये प्रभात फेरी काढली व गावामधील लोकांना स्वच्छतेची आणि जलसंधारणाची जागृती करत गावातून फेरी काढली.

प्रभात फेरी काढलेला क्षण

या सर्व ग्रुपमधील स्वयंसेवकांनी गावातील व कर्मयोगी शंकरराव बाजीराव पाटील सहकारी साखर कारखाना बिजवडी महात्मा फुलेनगर, बिजवडी साखर कारखान्याचा परिसर देखील स्वच्छ करण्याचे एक महत्वपूर्ण काम या शिबिरातील स्वयंसेवकांनी केले आहे.

स्वच्छता करतानाचे फोटो.

सर्व रस्ते झाडून स्वच्छ केले त्याचबरोबर रस्त्यावर असणारी काटेरी झुडपे तोडून स्वच्छता केली. हे स्वच्छतेचे काम करत असताना गावकऱ्यांचा सहभाग ही अतिशय महत्वपूर्ण ठरला. महात्मा फुले नगर बिजवडी गावातील ग्रामस्थ अतिशय हीरीरीने स्वच्छतेच्या कामात स्वयंसेवकांना सहकार्य करत होते. काम करत असताना लागणारे साहित्य उदा. कु-हाड इत्यादी पुरवत होते. त्यामुळे काम करणे अधिक सोईचे झाले. गावातील अनेक लोकांच्या घराशेजारचा परिसर स्वच्छ करत असताना ते स्वयंसेवकांना सहकार्य करू लागत त्याचबरोबर त्यांना आवश्यक असणाऱ्या साहित्यांची पुरवणी करत असत.

अशा प्रकारची कामे करीत असताना सर्व स्वयंसेवक महात्मा फुले नगर बिजवडी या वनविभागातील सी सी टी करण्याच्या ठिकाणी पोहचले. आदल्या दिवशी या ठिकाणी कंटूर लाईन कशा प्रकारे आखावयाची आणि त्याचे मोजमाप घेवून ठेवले होते. आज दि.

२३ डिसेंबर २०१८ रोजी शिविरातील स्वयंसेवक हे या ठिकाणी प्रत्यक्षात सी. सी. टी खोदणार आहेत. यामध्ये सर्व स्वयंसेवकांचे वेगवेगळे गट पाडण्यात आले.

कंटुर लाईन मार्क करताना दोन्ही जलस्तंभा वरील रीडिंग एकसारखी असावी. जर कमी — जास्त असेल तर जलस्तंभ एक न हलवता दोनच हलवून रीडिंग समान करून घ्यावे. अशा पध्दतीने लाईन जोडून घेणे व त्याची आखणी करणे.

सी. सी. टी. खोदताना स्वयंसेवक

कंटुर लाईन निश्चित केल्यानंतर वरच्या बाजूला ६ सेमी. परत मार्क करून घेतली व सी.सी.टी चा एक बॉक्स तयार केला व कंटुर लाईनच्या खालच्या बाजूला २० सेमी अंतर सोडून आणखी एक लाईन मारली बर्मसाठी (चरामध्ये माती येऊ नये) आखली. अशा पध्दतीने प्रात्यक्षिक पूर्ण केले. प्रत्येक गटाला १० मीटर लांबीची सी. सी. टी. काढायची त्यासाठी वेळ दिला ४५ मिनिटे जो गट वेळेत व गुणवत्ता पूर्ण काम करेल त्याला विजेता घोषित करायचे ठरविले. दिलेल्या वेळेत श्रमदानाचा निकाल असा होता. की

२ लाख ६१ हजार लिटर पाणीसाठा होईल एवढ्या सी. सी. टी. खोदल्या.

स्वयंसेवकांना हे पटवून दिले की तुम्ही फक्त ४५ मिनिटे काम केले तर किती पाणी साठवू शकता हे सर्व हसत खेळत झाले. त्यामुळे स्वयंसेवकांच्या उत्साहाला उधान आले.

सी. सी. टी. पूर्ण खोदलेला क्षण

● स्वयंसेवकांच्या श्रमदानानंतरच्या प्रतिक्रिया

- ❖ काम केल्यानंतर खुप आनंद मिळाला.
- ❖ आम्हाला विश्वास नव्हता की आम्ही हे काम करू कारण दगड खुप कठीन होते पण आम्ही ते दगड फोडले.
- ❖ श्रमाविषयी आत्मविश्वास निर्माण झाला.

अशा प्रकारे या शिबिरामधील स्वयंसेवकांनी सी सी टी चे काम अगदी हसत खेळत मनमोकळे पणाने केले. हे सी सी टी चे काम करत असताना सर्व अगदी उत्साहात होते. सर्वांना आपले सी सी टी चे काम सर्वात अगोदर व्हावे असे वाटत होते. आणि त्यामुळे त्यांना श्रमदान करत असताना कसल्याही प्रकारचा कंटाळा, आळस, आणि तिरस्कार वाटला नाही. सर्व अगदी खुप उत्साहात हे काम पूर्ण करण्याच्या मागे लागले होते. सलग सम पातळीचे काम करत असताना स्वयंसेवक एक झुठीने आभाळ आले अशा प्रकारची गाणी म्हणत श्रमदान करत होते.

श्रमदान झाल्यानंतर सर्व स्वयंसेवक हे लिलावती मंगल कार्यालय (शिविरस्थळी) रवाना झाले. शिविरस्थळी आल्यानंतर सर्व स्वयंसेवकांनी सुंदर अशा जेवणाचा अस्वाद घेतला. सर्व स्वयंसेवकांनी जेवण केल्यानंतर विश्रांती केली आणि इतर विविध कार्यक्रमाचे आयोजन करण्यात येत होते तेथील काही स्वयंसेवकांनी पुढील कार्यक्रमाची तयारी केली.

मार्गदर्शक प्रा. संजय मोरे

प्रा. संजय मोरे यांनी अतिशय सुंदर पध्दतीने स्वयंसेवकांना संत गाडगेबाबा यांच्या विषयी मार्गदर्शन केले. राष्ट्रीय सेवा योजने विषयी अगदी कमी शब्दामध्ये विस्तृत अशी मांडणी स्वयंसेवकांपुढे केली. त्याचप्रमाणे चरित्राला अकार देण्याचे कार्य राष्ट्रीय सेवा योजनेमुळे शक्य होते. ज्याला धन महत्वाचा आहे ज्याने प्रत्येक कण जपावा आणि ज्याला ज्ञान महत्वाचा आहे त्याने प्रत्येक क्षण जपावा. अशा काव्य पंक्तीमध्ये त्यांनी आपल्या विषयास सांगता केली. तसेच त्यांच्या बरोबर असलेले माजी राष्ट्रीय सेवा योजनेचे स्वयंसेवक होते त्यांनी देखील अतिशय सुंदर त्यांनी मार्गदर्शन केले.

प्रा. संजय मोरे स्वयंसेवकांना मार्गदर्शन करताना

त्यांनी आपल्या मार्गदर्शनामध्ये राष्ट्रीय सेवा योजनेमुळे त्यांच्या जिबनात कशा प्रकारे बदल झाले आणि त्यांच्या मध्ये काय बदल झाले अशा प्रकारचे विविध मुद्यांवर त्यांनी मार्गदर्शन केले. तसेच राष्ट्रीय सेवा योजनेचे अनुभव सांगितले व राष्ट्रीय सेवा योजना म्हणजे काय? त्यामधून काय शिकावं, कसे बोलावे आपली बोलण्याची शैली कशी असावी या सर्व घटकांवर संजय मोरे, महेश पतंगे, मनोज गायकवाड, स्मिता भंडारे यांनी अतिशय चोख पध्दतीने मार्गदर्शन केले.

मार्गदर्शक डॉ. भगवान माळी

विद्या प्रतिष्ठान, बारामती राष्ट्रीय सेवा योजनेचे जिल्हा समन्वयक डॉ. भगवान माळी यांनी राष्ट्रीय सेवा योजनेतील सर्व स्वयंसेवकांना अतिशय सुंदर पध्दतीने मार्गदर्शन केले. डॉ. भगवान माळी यांनी आपल्या व्याख्यानात सावित्रीबाई फुले पुणे विद्यापीठाच्या दिंडीचा उल्लेख केला. यामध्ये ते म्हणाले की, ज्यावेळेस २०० स्वयंसेवकांसह निम्या वाटेमध्ये असताना सर्व स्वयंसेवक जेवण करण्या आगोदर त्यांनी जेवण केले आणि २० स्वयंसेवक शिल्लक असताना भात संपला पण ते असे म्हणाले की, अशी परिस्थिती असताना एक वृद्ध स्त्री त्यांच्या जवळ आली आणि त्यांना म्हणाली माझ्या गाडीमध्ये भाताच पातेल आहे आणि ते वाटप करण्यासाठी तुम्ही मदत कराल का? ही विठ्ठलाची महिमा.

डॉ. भगवान माळी शिबिरातील स्वयंसेवकांना मार्गदर्शन करताना

अशा प्रकारे देवावरची नितांत भक्ती आणि त्यावरती असणारी श्रद्धा याच्यावरून त्यांना दिसून आली. या उदाहरणाद्वारे डॉ. भगवान माळी यांनी प्रामाणिक पणाचे प्रतिक स्वयंसेवकांपुढे मांडली. तसेच डॉ. भगवान माळी हे ज्यावेळी राष्ट्रीय सेवा योजनेचे कार्यक्रम अधिकारी म्हणून कार्यरत होते त्यावेळचे अनुभव आणि आठवणी स्वयंसेवकांसमोर व्यक्त केला.

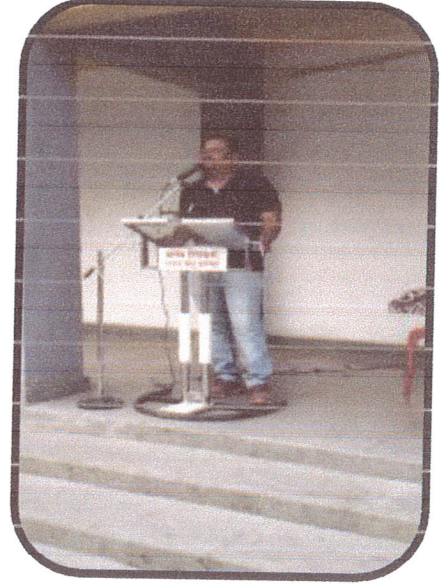
मार्गदर्शक डॉ. महंमद मुलाणी

दुपारच्या सत्रानंतर कला, विज्ञान आणि वाणिज्य महाविद्यालय, इंदापूर भूगोल विभागाचे प्राध्यापक डॉ. महंमद मुलाणी यांनी शिविरामधील सर्व स्वयंसेवकांना अतिशय चांगल्या प्रकारे मार्गदर्शन केले. ते म्हणाले जलसंधारण ही प्रक्रीया स्वयंसेवकांना अतिशय उत्कृष्ट उदाहरणाद्वारे मांडली. त्याचप्रमाणे त्यांचे अनुभव सांगत असताना ते म्हणाले सत्यमेव जयते चा हेतू स्वयंसेवकांना सांगितला. जलसंधारण गावाला कसे फायदेशिर ठरते आणि जलसंधारणाचे पध्दती विद्यार्थ्यांना सांगितल्या आणि त्याचबरोबर सी. सी. टी. डिप सी.सी.टी कम्पार्टबंडींग या सर्व गोष्टींविषयी स्वयंसेवकांशी चर्चा केली. प्रत्यक्षामध्ये जलसंधारणाचे प्रशिक्षण घेत असताना अमीरखान, सत्यजीत भटकळ यांच्या सोबतचे आलेले अनुभव स्वयंसेवकांना सांगितले. डॉ. महंमद मुलाणी यांनी डॉ. अविनाश पोळ यांच्या विषयी अतिशय सुंदर आणि सुरेख शब्दामध्ये त्यांच्याकडे असलेली श्रमदान करण्याची आणि ती लोकांमध्ये रूजविण्याची असलेली क्षमता या विषयी खालील प्रमाणे उद्गार काढले.

वयाच्या ३२ व्या वर्षी डॉ. अविनाश पोळ यांना राष्ट्रपती पुरस्कार राष्ट्रपती ए. पी. जे. अब्दुल कलाम यांच्या हस्ते प्राप्त झाला. त्याप्रसंगी महामहीम राष्ट्रपती त्यांना म्हणाले

“आप दात साफ करते करते गाँव कैसे साफ करने लगे।”

स्वयंसेवकांना मार्गदर्शन करताना डॉ. महंमद मुलाणी म्हणाले की तुम्ही सर्वजण खूप नशीबवान व पुण्यवान अहात कारण तुम्हाला योग्य वयात योग्य वेळी योग्य ठिकाणी विचाराची शिदोरी मिळत आहे. या संधीचे सोनं करा.

डॉ. महंमद मुलाणी शिबिरादरम्यान स्वयंसेवकांना मार्गदर्शन करताना

गेल्या २२ वर्षांपासून खेड्यात स्वच्छता व पाण्यासाठी काम करण्यात डॉ. अविनाश पोळ यांचा खारीचा वाटा आहे. सर्व अर्थकारणाचा पाया पाणी आहे. त्यामुळे पाणी निर्माण करणे, वाढविणे, संवर्धन करणे ही आपली जबाबदारी आहे. जर स्वतः मध्ये बदल घडवायचे असेल तर महामानवाचे विचार वाचायला, समजून घ्यायला आणि प्रत्यक्ष कृतीत आणायला सुरुवात करा. कार्यकर्ता Twiter, facebook, च्या माध्यमातून तयार होत नसतो. तर समाजात प्रत्यक्ष कृती करण्यातून तयार होतो. त्यामुळे समाजातील माणसे वाचायला शिका समाजात काम करायला शिका यातूनच आनंद मिळतो.

अशा प्रकारे डॉ. महंमद मुलाणी यांनी प्रेरणादायी व स्वयंसेवकांचा आत्मविश्वास वाढविणारे मार्गदर्शन केले.

मार्गदर्शक डॉ. लक्ष्मण आसबे

संस्थापक अध्यक्ष कामधेनू परिवार

उठ युवका जागा हो! राष्ट्राचा धागा हो! या विषयावर बोलताना डॉ. आसबे म्हणाले की तेज, तत्परता आणि तपस्या यांचा मिलाफ म्हणजे तरून होय. त्यांनी त्यांच्या व्याख्यानाची सुरुवात राजमाता जिजाऊ यांना वंदन करून केली.

स्वयंसेवकांशी बोलताना ते म्हणाले हा बलाढ्य लोकांच राष्ट्र आहे.

डॉ. लक्ष्मण आसबे स्वयंसेवकांना मार्गदर्शन करताना

म्हणूनच प्रत्येक युवकाने व्यायाम करणे गरजेचे आहे. आणि ते म्हणाले नौकरीसाठी शिकूच नका हे वाक्य उद्गारल्यानंतर त्यांनी त्यांचा भविष्यकाळ स्वयंसेवकांसमोर मांडला ते म्हणाले एकेकाळी इयत्ता बारावीची परिक्षा फी भरावयाची परिस्थिती नसताना त्यांनी त्यांच शिक्षण स्वकर्तृत्वावर कशा प्रकारे पूर्ण केले आणि कशा प्रकारे ते बारावीची परिक्षा ते उत्तीर्ण झाले हे स्वयंसेवकांना अतिशय भावूक होवून सांगितले.

त्याप्रमाणे आयुष्य जगाताना तपस्या ही करावीच लागते हे त्यांनी सांगितले त्याचबरोबर महाराजांनी हे स्वराज्य मिळविण्यासाठी आणि राजमाता जिजाऊ यांना शिवाजी घडविण्यासाठी किती तपस्या करावी लागली हे उदाहरणाद्वारे सांगितले. त्यांनी एका वाक्याचा अवर्जून उल्लेख केला आणि अभिमानाने सांगितले की, एकेकाळी आसबेकडे मुंबईला जावून शिक्षण घेण्यासाठी चारशे रुपये व्याजाने घ्यावे लागले आणि आज तोच आसबे स्वतःच्या वीस लाख रूपयाच्या गाडीमध्ये तुम्हाला भेटण्यासाठी आला.

या उदाहरणाद्वारे स्वयंसेवकांसमोर डॉ. लक्ष्मण आसबे यांनी विद्यार्थ्यांना प्रचंड अशी प्रेरणा मिळवून दिली. आणि ते म्हणाले आयुष्यामध्ये जर काही कमवायचे असेल तर आपल्या

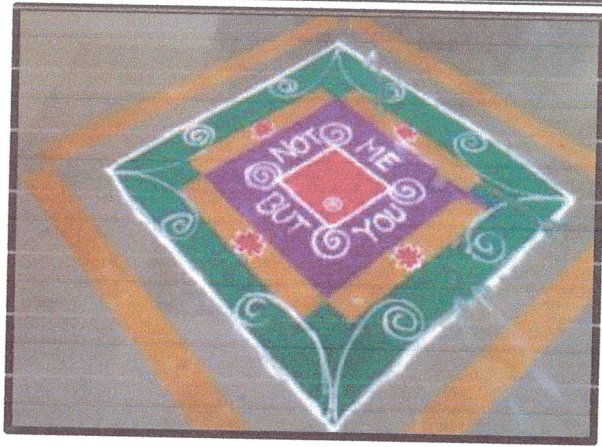
आईवडिलांचे हसू कमवा. आणि ते अभिमानाने सांगत म्हणाले की कामधेनू परिवारामध्ये साडेतिनशे शिवभक्त काम करतात. आणि कामधेनू परिवार हजारो गरिब बहीणींना साडीचोळी चा कार्यक्रम दरवर्षी आणि नियमित पणे आयोजन करत असते. त्याचप्रमाणे सिमेवर लढणारे जवानांचा आत्मसन्मान वाढण्यासाठी किंवा एखादा जवान जर सिमेवर लढताना शहीद झाला असेल तर त्यांच्या आई किंवा पत्नी यांना वीरमाता किंवा वीरपत्नी हा पुरस्कार देवून त्यांचा मानसन्मान करतात. आणि दर महिन्याला एक गड ते सर करतात.

अशा प्रेरणादायी सूचना देत आणि थोडक्यामध्ये महाराजांचा इतिहास सांगत त्यांनी त्याच्या व्याख्यानाची सांगता केली.

आणि अशा प्रकारची प्रेरणादायी व्याख्याने झाल्यानंतर सर्व स्वयंसेवक भोजनासाठी गेले आणि सुंदर अशा भोजनाचा त्यांनी अस्वाद घेतला.

अविस्मरणीय क्षण

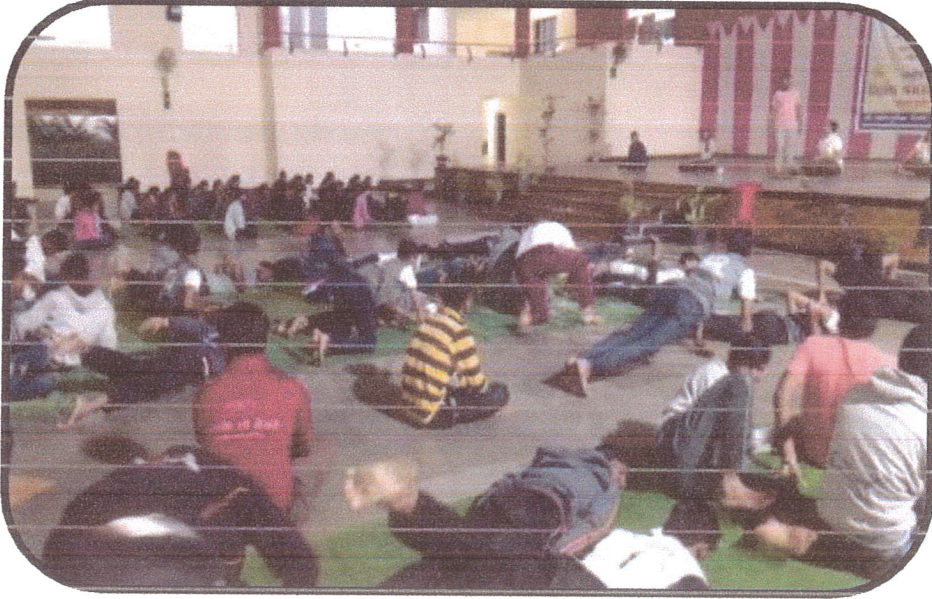

शिविराचा चौथा दिवस

कवायत व प्रार्थना

दि.२१ ते २७ डिसेंबर २०१८ दरम्यान च्या काळामध्ये सकाळी ६.०० ते ७.३० या वेळेमध्ये प्रभात प्रार्थनेचे नियोजन करण्यात आलेले होते. प्रत्येक गटाकडून या काळात खालील गोष्टी करून घेण्यात आल्या.

१) योगा करताना राष्ट्रीय सेवा योजनेचे स्वयंसेवक

२) प्रार्थना — खरा तो एकची धर्म, हम होंगे कामयाब, इतनी शक्ती हमे देना दाता

- ३) पसायदान
- ४) दिनविशेष
- ५) रा.से.यो.गीत
- ६) विद्यापीठगीत
- ७) सुविचार
- ८) देशभक्तीपर गीत
- ९) पसायदान
- १०) राष्ट्रगीत

नियोजनानुसार योगासनाने स्वयंसेवकांनी आपल्या दिनक्रमाची सुरुवात सकाळी केली. प्रा. फिरोज शेख यांनी योगासनाचे महत्व सांगितले ते म्हणाले 'जीवनात चांगले आरोग्य हे आनंदी जीवन निर्माण करते म्हणून योगासनाचा अभ्यास व प्रात्यक्षिक शिकणे आवश्यक आहे. डॉ. गजानन कदम यांनी स्वयंसेवकांकडून योगासने करून घेतली.

त्यानंतर अल्पोहार घेतल्यानंतर स्वयंसेवकांच्या निर्माण केलेल्या ग्रुप नुसार स्वयंसेवकांसोबत सर्व प्राध्यापक, कर्मचारी बिजवडी गावाच्या परिसरामध्ये ग्राम स्वच्छता

करण्यासाठी पुढील नऊ गट बाहेर पडले व नर्मदा हा गट स्वयंपाकासाठी शिबिरास्थळी राहिला. १) गोदावरी २) नर्मदा ३) सिंधु ४) कृष्णा ५) भिमा ६) कावेरी ७) निरा या सर्व ग्रुपमधील स्वयंसेवकांनी महात्मा फुलेनगर, बिजवडी गावातील सर्व रस्ते झाडून स्वच्छ केले त्याचबरोबर महात्मा फुलेनगर बिजवडी या गावातून स्वच्छतेविषयी जनजागृती केली. प्रभात फेरी चे आयोजन करण्यात आले होते.

स्वच्छता जनजागृती रॅलीचे आयोजन

हे स्वच्छतेचे काम करत असताना गावकऱ्यांचा सहभाग ही अतिशय महत्त्वपूर्ण ठरला. बिजवडी गावातील ग्रामस्थ अतिशय आवडीने स्वच्छतेच्या कामात स्वयंसेवकांना सहकार्य करत होते. काम करत असताना लागणारे साहित्य उदा. कु-हाड इत्यादी पुरवत होते. त्यामुळे काम करणे अधिक सोईचे झाले. गावातील अनेक लोकांच्या घराशेजारचा परिसर स्वच्छ करत असताना ते स्वयंसेवकांना सहकार्य करू लागत त्याचबरोबर त्यांना आवश्यक असणाऱ्या साहित्यांची पुरवणी करत असत. महात्मा फुले नगर बिजवडी या गावातील कर्मयोगी सहकारी साखर कारखाना परिसरातील देखील स्वच्छता करण्यात आली. या कारखान्यावर असणारे दत्त मंदीर या ठिकाणी राष्ट्रीय सेवा योजनेच्या स्वयंसेवकांनी स्वच्छता करत आपल्या शिबिराच्या कर्तव्याची जाणीव पूर्व काम करत

होते. यावेळी सहकारी साखर कारखान्यातील इतर कर्मचारी यांनी देखील शिबिरातील स्वयंसेवकांना स्वच्छता करण्यास मदत करत होते. आणि ते देखील स्वच्छता करत होते.

या ठिकाणी स्वच्छता करत असताना कर्मयोगी सहकारी साखर कारखान्यातील इतर कर्मचारी या ठिकाणी उपस्थित होते. तसेच शिबिरामध्ये कार्यक्रम अधिकारी म्हणून उपस्थित असणारे इतर महाविद्यालयातील सर्व कार्यक्रम अधिकारी उपस्थित होते.

कर्मयोगी शंकरराव पाटील सहकारी
साखर कारखाना महात्मा फुलेनगर
बिजवडी मा. श्री. हर्षवर्धनजी पाटील
साहेब यांनी शिबिरातील स्वयंसेवकांना
भेट दिली.

या कर्मयोगी शंकरराव बाजीराव पाटील सहकारी साखर कारखान्याची स्वच्छता करत असताना मा. श्री. हर्षवर्धनजी पाटील साहेब (अध्यक्ष, इंदापूर तालुका शिक्षण प्रसारक मंडळाचे), कार्यकारी संचालक मा. श्री. बाजीराव सुतार तसेच इंदापूर तालुका शिक्षण प्रसारक मंडळाचे संचालक मा. श्री. विलासबापू वाघमोडे, इंदापूर अर्बन बँकेचे चेअरमन मा. श्री. भरतशेठजी शहा, कला, विज्ञान आणि वाणिज्य महाविद्यालयाचे प्राचार्य डॉ. संजय चाकणे आणि इतर मान्यवर उपस्थित होते. कर्मयोगी सहकारी साखर कारखाना बिजवडी या ठिकाणी कार्यक्रम झाल्यानंतर सर्व स्वयंसेवकांनी या कारखान्यावरील कै. शंकराव बाजीराव पाटील यांच्या प्रतिमेस पूष्पांजली वाहिले आणि अतिशय चांगल्या प्रकारे या कार्यक्रमाची सांगता झाली.

प्रभात फेरी

शिविरातील स्वयंसेवकांनी कारखाना येथून बिजवडी येथील वनविभागात श्रमदानाच्या ठिकाणापर्यंत व बिजवडी या गावातून प्रभात फेरीचे आयोजन केले. ही प्रभात फेरी करत असताना झाडे लावा झाडे जगवा, लेक वाचवा देश वाचवा, भारत माता की जय, जय जवान जय किसान, अशा प्रकारची जनजागृती या घोषणाद्वारे करत श्रमदानास्थळी पोहचले.

या श्रमदानाच्या ठिकाणी पोहचल्यानंतर सर्व स्वयंसेवकांचे गट केलेले होते. या ठिकाणी गेल्यानंतर सर्व श्रमदानाच्या पहील्या पध्दतीचा अवलंब करत या स्वयंसेवकांनी वनविभागात सलग सम पातळी चर खोदण्यास सुरुवात केली. श्रमदान चालू असताना स्वयंसेवक हे अतिशय उत्साहात सलग सम पातळी चराचे काम करत होते.

मा. श्री. हर्षवर्धनजी पाटील साहेब यांनी स्वयंसेवकांना भेट दिली त्यावेळीचा क्षण

मौजे. महात्मा फुलेनगर, बिजवडी च्या वनविभागात स्वयंसेवक श्रमदान करत असताना मा. श्री. हर्षवर्धनजी पाटील साहेब (अध्यक्ष, इंदापूर तालुका शिक्षण प्रसारक मंडळ) मा. विलास बापू वाघमोडे (संचालक, इंदापूर तालुका शिक्षण प्रसारक मंडळ) तसेच इतर मान्यवर यांनी सदृच्छा भेट दिली. त्यांनी या दरम्यान राष्ट्रीय सेवा योजनेतील स्वयंसेवकांना कामाची पाहणी करून शुभेच्छा दिल्या तसेच सर्व स्वयंसेवकांचे व कार्यक्रम अधिकारी यांचे कौतुक केले. तसेच ते म्हणाले की असेच एक जुटीने काम करत रहा आणि सर्वांना बरोबर घेवून चला. सर्वांना मदतीसाठी हात पुढे करा वेळ पडेल तिथे माझे सहकार्य मिळलेच आणि अशा प्रकारचे सुंदर असे मार्गदर्शन त्यांनी या स्वयंसेवकांना केले.

श्रमदान झाल्यानंतर सर्व स्वयंसेवकांनी दिलेले साहित्य जमा केले आणि भोजनासाठी शिबिरास्थळी प्रस्थान केले.

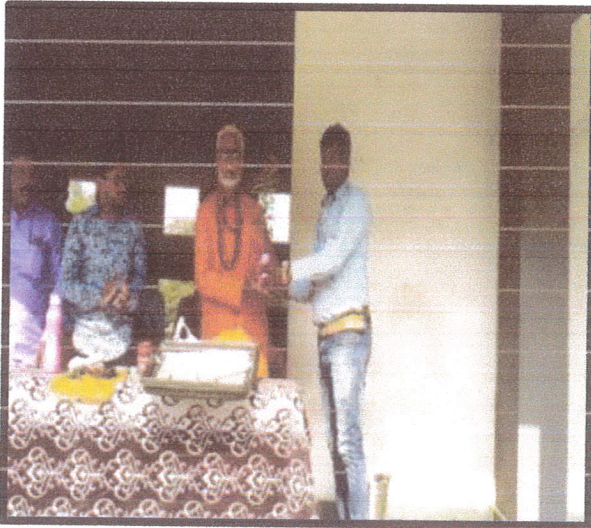

भोजन तयार करताना शिबिरातील स्वयंसेवक

सर्व स्वयंसेवकांचे भोजन झाल्यानंतर १ ते २ या वेळेत त्यांनी आराम केला आणि त्यानंतर पुढील कार्यक्रमास सुरुवात झाली.

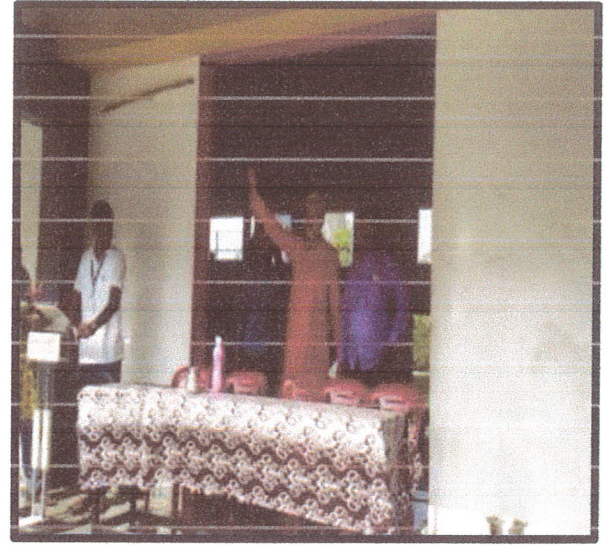
व्याख्यानमाला.

व्याख्यानमाला सुरूवात होण्याअगोदर काही स्वयंसेवकांनी मनोगते व्यक्त केली. आणि नंतर व्याख्यानास सुरूवात झाली. सर्वप्रथम मार्गदर्शन करण्यासाठी आलेल्या वक्त्याचे स्वागत करण्यात आले. या कार्यक्रमाचे प्रमुख व्याख्याते विष्णु गायकवाड हे होते. शिबिरातील कार्यक्रम अधिकारी खारे यांनी त्यांचा सत्कार एक रोपटे देवून केला. तसेच त्यांच्या समवेत आलेले सौरभ शिंगाडे यांचा सत्कार प्रा. पांढरमिसे यांनी केली. त्यांनी विविध ठिकाणी विविध विषयांवर व्याख्याने केलेली आहेत. त्यांचा या कार्यक्रमांमध्ये अंधश्रद्धा असा विषय होता. त्यांनी अंधश्रद्धा निर्मूलन या विषयावर अतिशय चांगल्या प्रकारे मार्गदर्शन केले. ते अंधश्रद्धा निर्मूलन समितीचे सोलापूर जिल्हा समन्वयक म्हणून काम पाहतात. यामध्ये सर्वप्रथम विष्णु गायकवाड यांनी व्याख्याने दिले. त्यामध्ये त्यांनी वेगवेगळ्या प्रयोग केले. सध्या समाजामध्ये अंधश्रद्धेच्या माध्यमातून सामान्य लोकांना कसं फसवलं जात. यांच प्रात्यक्षिक त्यांनी दिले. त्यांनी त्यामध्ये नारळातून कापड बाहेर काढणे, वस्तू ओळखणे, हाताचालाखीने जिभेच्या आरपार त्रिशूळ काढणे इत्यादी प्रयोग केले. या सर्व प्रयोगांमागे हातचालाखी आणि विज्ञान असल्याचे त्यांनी सिद्ध केले.

अंधश्रद्धे विषयी मार्गदर्शन करताना मा. विष्णू गायकवाड

त्यांच व्याख्यानांमध्ये त्यांनी प्रामुख्याने हे नमूद केले की अंधश्रद्धा निर्मूलन समिती ही कुठल्याही देवाच्या वा धर्माच्या विरोधात नसून ती तिथल्या दलालांच्या विरोधात आहे. अडाणी व अशिक्षित लोकांचा फायदा घेऊन भोंदू त्यांना कसे फसवतात हे त्यांनी स्पष्ट केले. प्रत्येक स्वयंसेवक डोळ्यात जीव आणून त्यांचे प्रात्यक्षिक पाहत होते. निसर्गामध्ये अस्तित्वात असलेल्या प्रत्येक गोष्टीमागे विज्ञान आहे. अशा प्रकारे त्यांनी सर्व स्वयंसेवकांना अतिशय चांगल्या प्रकारे मार्गदर्शन केले आणि अंधश्रद्धेविषयी जागृक केले.

तसेच त्यांच्या सोबत असलेले मा. अनिल माने कार्याध्यक्ष अंधश्रद्धा निर्मूलन समिती करमाळा यांनी देखील अनमोल असे मार्गदर्शन केले. यावेळी त्यांनी एका —हृदयद्रावक घटनेची आठवण करून दिली. ते म्हणाले की टेंभूर्णीतील एक पाचवीत शिकणारा दादा लोंढे या चिमुकल्याचा नरबळी दिला गेला. केवळ आणि केवळ गुप्त धनासाठी त्याबरोबरच त्यांनी गीत गाऊन उपस्थितांना मंत्रमुग्ध केले. त्याबरोबरच सौरभ शिंगाडे युवक तालुकाध्यक्ष करमाळा यांनीही यावेळी स्वयंसेवकांना चांगल्या प्रकारे मार्गदर्शन केले.

ही व्याख्याने झाल्यानंतर त्यांनी प्रश्न विचारले व काही स्वयंसेवकांनी त्यांच्या प्रश्नांची उत्तरे अतिशय सुंदर पद्धतीने दिली. तसेच काही स्वयंसेवकांनी देखील त्यांना प्रश्न विचारले आणि वक्त्यांनी देखील स्वयंसेवकांना त्यांच्या असलेल्या सर्व प्रश्नांची उत्तरे समाजावून सांगितले.

यानंतर सर्व स्वयंसेवकांना चहा साठी वेळ देण्यात आला. सर्व स्वयंसेवकांनी चहा घेतला. त्याबरोबर ६ वाजता एका नवीन कार्यक्रमाला सुरुवात झाली. यामध्ये एक ॲक्टीव्हिटी घेतली गेली ती अशी की, एका बॉक्समध्ये भरपूर चिड्या होत्या त्या चिड्यांवर विविध विषयाची नावे होती. उदा. एन.एस.एस, कॉलेज, मैत्री, स्त्री-पुरुष समानता, हवा, पाणी इत्यादी या सर्व विषयांवर स्वयंसेवकांनी उत्सर्तपणे सहभाग घेतला आपले विचार व्यक्त केले. या कार्यक्रमाचे सुत्रसंचालन प्रा. शेख यांनी केले.

या कार्यक्रमानंतर सर्व स्वयंसेवकांना जेवणाची सुट्टी देण्यात आली. सर्वजन किचन मध्ये जेवणासाठी गेले. सर्वांनी छान अशा जेवणाचा अस्वाद घेतला आणि जेवण झाल्यानंतर झोपण्यास गेले.

अविस्मरणीय क्षण

शिविराचा पाचवा दिवस

कवायत व प्रार्थना

नियमित पणे सर्व स्वयंसेवक पहाटे वेळेमध्ये योगासनाच्या जागेवरती उपस्थित होते. पहाटेची करोनिया तयाचे आसन! बुद्धी होईल तीक्ष्ण!! या ओवीप्रमाणे नियोजनानुसार योगासनाने स्वयंसेवकांनी आपल्या दिनक्रमाची सुरुवात सकाळी केली. प्रा. फिरोज शेख यांनी योगासनाचे महत्व सांगितले ते म्हणाले 'जीवनात चांगले आरोग्य हे आनंदी जीवन निर्माण करते म्हणून योगासनाचा अभ्यास व प्रात्यक्षिक शिकणे आवश्यक आहे. प्रा. फिरोज शेख यांनी स्वयंसेवकांकडून योगासने करून घेतली. त्यानंतर अल्पोहार घेतल्यानंतर स्वयंसेवकांच्या निर्माण केलेल्या ग्रुप नुसार स्वयंसेवकांसोबत सर्व प्राध्यापक, कर्मचारी बिजवडी गावाच्या वनविभागाच्या परिसरामध्ये ग्राम स्वच्छता करण्यासाठी पुढील सहा गट बाहेर पडले व कावेरी हा गट स्वयंपाकासाठी शिविरास्थळी राहीला. १) गोदावरी २) नर्मदा ३) कृष्णा ४) भिमा ५) कावेरी ६) निरा

अशा प्रकारे सर्व स्वयंसेवक यांनी नाष्टा करून श्रमदान करण्यास महात्मा फुलेनगर बिजवडी येथिल वनविभागात प्रस्थान केले. तेथे पोहचल्यानंतर पाणलोट बंधारे बांधण्यात आले यामध्ये सर्व स्वयंसेवकांना त्यांच्या गटाप्रमाणे कामे व साहित्य विभागून दिली. यामध्ये सर्व स्वयंसेवक यांनी विविध प्रकारच्या घोषणा देत श्रमदान करण्यास सुरुवात केली. पाणलोट बंधा—याचे काम करत असताना स्वयंसेवकांना विविध अनुभव आले.

आणि त्यांनी त्यांच्या गटांमध्ये विभागून दिले गेलेले काम कशा प्रकारे करता येईल अशी चर्चा करून कामास सुरुवात केली. सलग १ तास श्रमदान करून झाल्यानंतर सर्व स्वयंसेवकांना १५ मि. विश्रांती देण्यात आली. यामध्ये सर्व स्वयंसेवकांना फळांचे वाटप करण्यात आले. १५ मि. विश्रांतीनंतर सर्व स्वयंसेवकांनी तेवढ्याच उत्साहामध्ये पुन्हा श्रमदान करण्यास सुरुवात केली.

बंधारे बांधताना स्वयंसेवक

यामध्ये सर्व स्वयंसेवकांची बंधारे बांधण्याची स्पर्धा लावण्यात आली आणि त्यांनी ४५ मि. कालावधी दिला. जो ग्रुप सर्वात अगोदर बंधारे बांधेल तो ग्रुप सर्वात उत्कृष्ट असेल. आणि त्या ग्रुपला विजेते घोषित केले जाईल. अशा प्रकारच्या या सर्व ग्रुप मध्ये स्पर्धा लावण्यात आली. ही स्पर्धा लावण्यामध्ये सर्व कार्यक्रम अधिकारी यांनी स्वयंसेवकांना मार्गदर्शन केले. आणि ज्या पद्धतीने आपल्या या कार्यक्रमांमध्ये सर्व स्वयंसेवकांनी अगदी हिरहिरीने काम केले आणि त्यांना जो या स्पर्धेचा अनुभव आला तो खरच अप्रतिम होता.

स्वयंसेवकांना हे बंधारे बांधून झाल्यानंतर जो अनुभव आला स्वयंसेवकांच्या मते तो खरच अप्रतिम होता. बंधारे बांधत असताना त्या बंधा—यांचा होणारा पुढील काळामधील फायदा हा कसा आणि किती होईल हे ज्यावेळी प्रशिक्षकांनी त्या स्वयंसेवकांना सांगितला त्यावेळी स्वयंसेवक खरच आश्चर्य चकीत झाले होते. स्वयंसेवक हे देखील अतिशय खुश होते कारण त्यांनी केलेल्या कामाचा मोबदला भविष्यात कशा प्रकारे

होणार आहे हे त्यांना समजले आणि त्यांना केलेल्या त्यांच्या कामाचा मोबदला मिळाल्या सारख वाटत होते.

स्वयंसेवकांनी बंध—याचे काम करत असताना एक जुटीने पेटल रानं तुफान आलय यां हे पाणी फाऊंडेशनचे गाणी म्हणत त्यांनी हे बंधारे बांधण्याचे काम केले.

आणि अशा प्रकारे त्यांनी बंधारे तयार करून पूर्ण केले. बंधारे बांधून पुर्ण झाल्यानंतर सर्व स्वयंसेकव लिलावती मंगल कार्यालय (शिविरस्थळी) रवाना झाले. शिविरस्थळी परतल्याबरोबर सर्व स्वयंसेवकांनी सुंदर अशा प्रकारच्या जेवणाचा अस्वाद घेतला व आराम करण्यास रूम मध्ये गेले.

त्यानंतर सर्वांनां दुपारी १.०० वा. एकत्रित करण्यात आले. आणि दुपारच्या सत्रांच्या काही सूचना देण्यात आल्या. त्यानंतर कार्यक्रमाचे प्रमुख व्याख्याते प्रा. प्रकाश पांढरमिसे (श्रीमती रत्नप्रभादेवी पाटील महिला महाविद्यालय, बावडा) यांचे आगमन झाले. प्रा. प्रकाश पांढरमिसे यांचे आगमन झाल्यानंतर सर्वांनी एन.एस.एस च्या कल्याप देवून त्यांचे स्वागत केले. प्रा. प्रकाश पांढरमिसे यांनी छत्रपती शिवराय आणि तरूणाई या विषयावर स्वयंसेवकांना मार्गदर्शन केले. या विषयावर बोलत असताना ते म्हणाले की, छत्रपती शिवराय यांच्या स्वराज्याचा वचननामा होता की, सर्व रयतेस पोटास लावणे आहे. हल्लीच्या शासनकर्त्यांचा अश्वासननामा असतो. सर्व रयतेस देशोधडीस लावणे आहे. आणि स्वतःमात्र मालामाल होणे आहे. अशा कणखर भाषेमध्ये भ्रष्टाचारी नेत्यांच्या

विरोधामध्ये टिका करत त्याच्या व्यख्यानास सुरुवात केली. तरूणाविषयी बोलत असताना ते म्हणाले की, हल्ली महापुरूषांच्या जयंती, पुण्यतिथी यांच आयोजन केले जाते ते आयोजन तरूणाई करते त्या निमित्ताने बॅनरबाजी केली जाते. महापुरूषांचे चित्र छोटेसे आणि बॅनर लावणा—याचे चित्र हे भले मोठे असते. त्यावरती शुभेच्छा देताना काही वाक्य लिहीली जात. ती त्या महापुरूषांच्या विचाराला धरून असलेले दिसत नाही. तरूणाईला भडकविण्यासाठी काही वाक्य लिहीली जातात.

प्रा. प्रकाश पांढरमिसे स्वयंसेवकांना मार्गदर्शन करताना

त्यांनी खालील पद्धतीच्या वाक्यांचा उल्लेख केला.

- १) “एकच फाईट वातावरण टाईट”
- २) “बघतोस काय मुजरा कर”
- ३) “मिटवून घे नाहिलर पेटवून देईन”

अशा प्रकारच्या वाक्यांचा उल्लेख करत प्रा. पांढरमिसे यांनी सत्यपरिस्थिती यातून दर्शविले. यामध्ये ते म्हणाले की आजचा तरूण महापुरूषांच्या नावाखाली किंवा त्यांच्या जयंती पुण्यतिथीच्या नावाखाली हा फक्त बॅनरबाजी करतो आहे. आणि वरील पद्धतीची वाक्य त्या बॅनर वर लिहीलेली असतात. त्यामध्ये प्रा. प्रकाश पांढरमिसे म्हणाले की,

कोणत्याही महापुरुषांनी कधीही आणि कोठेही ही वरील वाक्याचा कधी उल्लेख केला नाही तरीही आजचा तरूण हा त्यांच्या नावाखाली असली वाक्य बॅनरवरती लावतात. ते म्हणाले जे छत्रपती शिवरायांचे विचार इतर राष्ट्रांना समजले ते आमच्या तरूणाईला आजूनही समजू शकले नाही. छत्रपती शिवरायांच्या शिवचरित्र्यातून काय शिकावे हेच अजून समजलेल नाही या सारख दुसरे दुरदैवं नाही ही खंत त्यांनी आपल्या प्रखर आणि प्रभावी वाणी द्वारे शिबिरातील स्वयंसेवकांसमोर मांडले.

अशा प्रकारे प्रा. पांढरमिसे यांनी अतिशय सुंदर आणि अगदी कणखर अशा शब्दात स्वयंसेवकांना मार्गदर्शन केले.

त्यानंतर कार्यक्रमाचे प्रमुख व्याख्याते अॅड. सचिन वाघ यांचे आगमन झाले. अॅड. सचिन वाघ यांचे आगमन झाल्यानंतर सर्वांनी एन.एस.एस च्या कल्याण देवून त्यांचे स्वागत केले.

अॅड. सचिन वाघ यांची ओळख शिबिरातील स्वयंसेवकांनी ओळख करून दिली. आणि अॅड सचिन वाघ यांनी आपल्या भाषणास सुरुवात केली. अॅड वाघ यांनी त्यांच्या व्याख्यानात शिबिरातील सर्व स्वयंसेवकांना सांगितले की प्रत्येकाने स्वप्न पाहीली पाहीजेत त्या स्वप्नांचा पाठलाग केला पाहिजे. तसेच त्या स्वप्नांचा पाठलाग कसा करावयाचा हे देखील त्यांनी या ठिकाणी सांगितले. त्यामध्ये त्यांनी हे सांगितले पाठलाग कशा प्रकारे करावयाचा आणि त्यातील मुलांनी खजिना प्राप्तीसाठी काय केले पाहीजे या विषय त्यांनी अतिशय सुरेख आपले मत स्वयंसेवकांपुढे मांडले. त्यानंतर त्यांनी सिन्हाचं उदाहरण सांगितले त्यामध्ये त्यांनी असे सांगितले की, तिला एक पाय नसताना देखील तिणं जगातील सर्वात मोठी ६ शिंखरे सर केली आहेत. म्हणजे हे एकस समाजातील ज्वलंत उदाहरण सर्वासमोर मांडले.

अॅड. सचिन वाघ हे बोलत असताना स्वयंसेवक अगदी हवालदिल होवून त्यांचे मार्गदर्शन ऐकत होते. हे मार्गदर्शन त्यांना प्रेरणादायी ठरणारे होते तसेच भविष्यामध्ये

यांचा सर्वच स्वयंसेवकांना फायदा होणार होता व ते या प्रेरणादायी मार्गदर्शनामधून अनेक गोष्टी आत्मसात करत होते.

ॲड. सचिन वाघ स्वयंसेवकांना मार्गदर्शन करताना

जे तिंन केल तिच ते स्वप्न होते. आणि तिंन ते पूर्ण करण्यासाठी पूर्ण प्रयत्न केले. आणि ति तिथपर्यंत पोहचली जर एखादी व्यक्तीला एखादा अवयव नसताना ति सर्वापेक्षा वेगळं कार्य करू शकते. आपल्या स्वप्नासाठी ती तिथपर्यंत जावू शकते तर आपल्याला सर्व काही उपलब्ध असताना आपल्याला सर्व अवयव असताना आपण का तेच प्रयत्न करत नाहीत हे सर्वांना सांगितले पण आपल्या स्वप्नासाठी आपणही त्याचा पाठलाग केला पाहिजे असे मत त्यांनी शिबिरातील सर्व स्वयंसेवकांना दिला. अशा प्रकारे त्यांनी सर्व स्वयंसेवकांना मार्गदर्शन केले.

ॲड. सचिन वाघ यांचे व्याख्यान झाल्यानंतर सर्व स्वयंसेवकांना चहा घेण्यासाठी ब्रेक देण्यात आला आणि नंतर थोड्याच वेळात पुढील कार्यक्रम म्हणजे एकांकिका साठी तयारी करत होते. आणि सर्व स्वयंसेवकांची तयारी झाल्यानंतर एकांकिकेच्या कार्यक्रमास सुरुवात झाली या एकांकिकेच्या स्पर्धेसाठी परिक्षक म्हणून प्रा. बाळासाहेब पराडे, प्रा. कल्पना भोसले, प्रा. एकता गुजराथी यांनी काम पाहिले. या एकांकिका स्पर्धा ग्रुप नुसार घेण्यात आल्या. सहा गटांनी अतिशय सुंदर रित्या या एकांकिकेचे सादरीकरण केले.

यामध्ये बालविवाह, अंधश्रद्धा, बृद्धाश्रम एक समाजाला लागलेली किड, भ्रष्टाचार अशा प्रकारचे विषय घेवून स्वयंसेवकांनी या एकांकिकेचे सादरीकरण केले.

एकांकिका सादर करताना शिबिरातील स्वयंसेवक

यानंतर एकांकीका स्पर्धा संपल्यानंतर लगेच पुढील कार्यक्रम तयारीतच होता. आणि बघता बघता लगेच भारूडाचा कार्यक्रम सुरू होणार होता.

अनिल शिवाजी केंगार शिबिरादरम्यान भारूड सादर करताना

या भारूडाच्या कार्यक्रमास कला, विज्ञान आणि वाणिज्य महाविद्यालयाचा माजी विद्यार्थी आणि राष्ट्रीय सेवा योजनेचा माजी स्वयंसेवक आणि चालु वर्षी मुंबई विद्यापीठाचे युवाभारूडकर श्री. अनिल शिवाजी केंगार (सुवर्ण पदक) मु. घुलेनगर पो. वाणिव ता माळशिरस जि. पुणे. व सोलापुर विद्यापीठ आणि मुंबई विद्यापीठ लोककला अकादमी यांचे माझी विद्यार्थी यांचा समाज प्रबोधनपर भारूडाचा कार्यक्रम स्वयंसेवक व ग्रामस्थांसाठी सादर झाला. या कार्यक्रमाची सुरुवात नमन, गण, गवळण यांनी सुरुवात झाली पारंपारिक वेशभूषांच्या माध्यमातून अंधश्रद्धेखाली दडवलेल्या समाजाला नामृत करण्यासाठी दादला नको ग बाई, मी झाली वेडी या भारूडांच्या माध्यमातून समाजातील स्त्रीभ्रूणहत्या, पर्यावरण वाचवा, पाणी अडवा पाणी जिरवा, युवा शक्ती, व्यसनमुक्ती, इलेक्ट्रॉनिक मिडीयाचा जमाना, मोबाईलचा अतिरिक्त वापर. देश भक्ती, राष्ट्र भक्ती, सर्वधर्म समभाव या विविध विषयावर भारूडाच्या माध्यमातून प्रबोधन केले.

अनिल शिवाजी केंगार शिबिरादरम्यान भारूड सादर करताना

श्री. अनिल केंगार त्यांनी भारूडाचे दोन प्रकार सांगितले ते म्हणजे पहिला वाचार्थ आणि दुसरा लक्षार्थ असे दोन प्रकार त्यांनी तसेच कुबुद्धी व सुबुद्धी हे माणसातील भूताचे प्रकार सांगितले तसेच भारूड काय शिकवतं तर चांगले जिवन जगायला व समाजात काय आहे हे शिकवते. असे सांगितले व या राष्ट्रीय सेवा योजना मध्ये प्रत्येकाला पूढ येयची संधी मिळते प्रत्येकाने पूढे यावं कारण सर्वांमध्ये एक राजहंस

दडलेला आहे आणि त्याला पूढे आणलेच पाहिजे हे सांगितले तसेच अशा शिबिरामधून मला माझ्या आयुष्याची शिदोरी कशी बांधता येईल हे शिका असे सांगितले. सकल संतानी आणि महापुरूषांनी जे समाज सुधारण्याचे काम केले. तो संदेश भारूडाच्या माध्यमातून श्री. अनिल केंगार यांनी दिला. आजपर्यंत महाराष्ट्र भर ३७० प्रयोग पूर्ण केले. त्यांनी अनेक विनोदाच्या माध्यमातून नाटय करून निखळ मनोरंजन करत समाजातील विविध चांगल्या गोष्टीचा अंगीकार स्वयंसेवकांनी कसा करावा याचे मार्गदर्शन केले. अत्यंत उत्साही व आनंद देणारा हा कार्यक्रम स्वयंसेवक व विद्यार्थ्यांना परवणी देणारा ठरला.

अशा प्रकारे श्री अनिल शिवाजी केंगार यांनी आपल्या भारूडाच्या माध्यमातून अतिशय चांगल्या प्रकारे स्वयंसेवकांचे या भारूडाच्या माध्यमातून मनोरंजन केले त्यांना हसत ठेवून या भारूडाच्या कार्यक्रमाची शोभा वाढविली आणि रात्री दहा वाजेपर्यंत सर्व स्वयंसेवक कोणत्याही प्रकारचा गोंधळ न करता या भारूडाचा आनंदी अगदी मनसोक्त घेतला.

अनिल शिवाजी केंगार यांचा शिबिरादरम्यान सन्मान करताना

हा कार्यक्रम झाल्यानंतर सर्व स्वयंसेवकांना भोजनासाठी मेस मध्ये पाठविण्यात आले. सर्व स्वयंसेवकांनी अगदी सुंदर पद्धतीने या भोजनाचा अस्वाद घेतला. सर्व स्वयंसेवक, कार्यक्रम अधिकारी आणि प्राध्यापक यांनी भोजन करत असताना देखील

D. R. Jyting

अतिशय चांगला उपक्रम राबविले आणि सर्वांनी हसत अगदी अतिशय चांगल्या प्रकारे जेवण केले.

जेवणाचा अस्वाद घेताना स्वयंसेवक व कार्यक्रम अधिकारी

सर्व स्वयंसेवकांचे जेवण आणि कार्यक्रम अधिकारी यांचे जेवण झाल्यानंतर सर्वजण झोपण्यास गेले.

अविस्मरणीय क्षण

शिविराचा सहावा दिवस

कवायत व प्रार्थना

‘जीवनात चांगले आरोग्य हे आनंदी जीवन निर्माण करते म्हणून योगासनाचा अभ्यास व प्रात्यक्षिक शिकणे आवश्यक आहे. प्रा. फिरोज शेख यांनी स्वयंसेवकांकडून योगासने करून घेतली.

त्यानंतर अल्पोहार घेतल्यानंतर स्वयंसेवकांच्या निर्माण केलेल्या ग्रुप नुसार स्वयंसेवकांसोबत सर्व प्राध्यापक, कर्मचारी बिजवडी गावाच्या वनविभागाच्या परिसरामध्ये ग्राम स्वच्छता करण्यासाठी पुढील सहा गट बाहेर पडले व निरा हा गट स्वयंपाकासाठी शिविरास्थळी राहीला. १) गोदावरी २) नर्मदा ३) कृष्णा ४) भिमा ५) कावेरी ६) गंगा हे सर्व गट श्रमदान करण्यासाठी महात्मा फुले नगर बिजवडीच्या वनविभागात रवाना झाले.

या श्रमदानाच्या ठिकाणी पोहचल्यानंतर सर्व स्वयंसेवकांचे गट केलेले होते. या ठिकाणी गेल्यानंतर सर्व श्रमदानाच्या पहील्या पध्दतीचा अवलंब करत या स्वयंसेवकांनी वनविभागात सलग सम पातळी चर खोदण्यास सुरुवात केली. श्रमदान चालू असताना स्वयंसेवक हे अतिशय उत्साहात सलग सम पातळी चराचे काम केले. साधारतणतः या वनविभागात चवळपास दीड ते दोन एकर क्षेत्रामध्ये या राष्ट्रीय सेवा योजनेच्या स्वयंसेवकांनी अगदी उत्साहात श्रमदान केले.

बंधारे बांधल्यानंतरचा क्षण

याठिकाणी स्वयंसेवकांनी खेळी-मेळीच्या वातावरणात पाच चर खोदले. व तेथे असणा-या जागेमध्ये मोठी-मोठी दगडे आणि खडपान घेवून एक छोटासा बंदाराही बांधला. “पाणी आडवा पाणी जिरवा” या घोषणेप्रमाणे या बंधा-याच्या रूपाने उद्देश सफल झाला.

आणि अशा प्रकारे सर्व प्रकारचे श्रमदान आणि चर खोदून झाल्यानंतर स्वयंसेवक लिलावती मंगल कार्यालय (शिविरस्थळी) रवाना झाले. शिविरास्थळी आल्यावर सर्वांना कार्यक्रम अधिकारी यांनी दिवसभर होणा-या उपक्रमांची कशा प्रकारे मांडणी असेल आणि त्याचा आपण कशा प्रकारे लाभ घ्यावा अशा प्रकारच्या काही सूचना आणि माहिती या ठिकाणी सर्व स्वयंसेवकांना कार्यक्रम अधिकारी यांनी केल्या. त्यानंतर

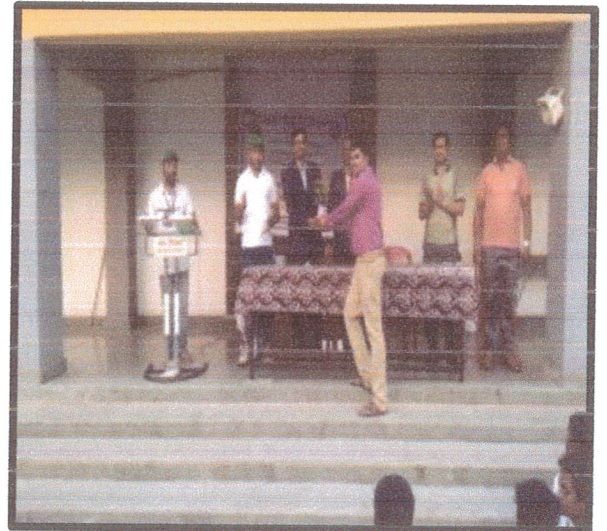
स्वयंसेवकांना भोजनासाठी वेळ दिला आणि सर्व स्वयंसेवकांनी अतिशय सुंदर पध्दतीने अस्वाद घेतला. ही सर्व स्वयंसेवकांचे श्रमपरिहारानंतर भोजनाचा आनंदा घेतला.

भोजनाचा अस्वाद घेताना स्वयंसेवक

काव्यवाचन

सायंकाळी काव्य वाचनाच्या कार्यक्रमासाठी कवी प्रा. बाळासाहेब पराडे यांनी काव्यवाचनाने रसिकांची मने जिंकली. प्रा. बाळासाहेब पराडे यांच्या कवितेने प्रेमभंग झालेल्या प्रेमयुगलाची अवस्था कशी होते या विषयावर काव्य सादर केले तसेच त्यांच्या 'माळीण एक गाव' बा म्हणे, कोमेजलेली कळी, लग्नाची दुर्दशा, या कवितांनी यथार्थवादी जीवनाचे दर्शन घडवीले

काव्यवाचन सादर करताना प्रा. बाळासाहेब पराडे

शेतक-यांच्या समस्या, प्रश्न, त्यांनी कोणतं घेवू पीक, बाभुळबन इत्यादी कवितेमधून मांडले. शालेय जिवनातील प्रेमप्रसंग, प्रेयसी, बंद पडलेले घडयाळ, शब्दप्रवाशी, कळयांची झाली फुले इत्यादी कविता मधून विनोदाच्या माध्यमातून सादरीकरण केले.

आपल्या रसाळवाणीने व काव्यगायनाने समाज प्रबोधनपर मार्गदर्शन केले. यांच्या कवितांनी सामाजीक आशयांना हात घालत ग्रामिण जीवनाची व्यथा व चांगुलपणा मांडला. या कार्यक्रमात स्वयंसेवकांनी अनेक कविता सादर करून कार्यक्रमाला चढता कम दिला.

सांस्कृतिक कार्यक्रम

शिबिराचा आजचा शेवटचा मुक्काम असल्याने जाताना ग्रामस्थांची सांस्कृतिक कार्यक्रमाच्या माध्यमातून मनोरंजन करावे या हेतूने विविध गुणदर्शनांचा कार्यक्रम सादर केला.

त्यामध्ये ७ ग्रुपला फोक डान्स ही संकल्पना देवून त्यांनी सादरीकरण केले. तसेच वैयक्तीक नृत्य ०८ विद्यार्थ्यांनी सादर केले. नाटके, गीते, समाजप्रबोधन, लावणी, अशा प्रकारे कार्यक्रम केले. तसेच देशभक्तीवर नृत्य सादर केले. अशा विविध कार्यक्रमांनी ग्रामस्थांचे मनोरंजन केले.

या आनंदाचे डोही आनंदी तरंग अशी भावना ग्रामस्थांनी व्यक्त केली. व शिबिर्थ्यांना धन्यवाद देवून पुढच्या वर्षी असेच शिविर घेवून आमच्या गावी या गावातील लोकांना मार्गदर्शन करा अशी प्रांजळ भाव प्रतिक्रिया व्यक्त करण्यात आली.

अविस्मरणीय क्षण

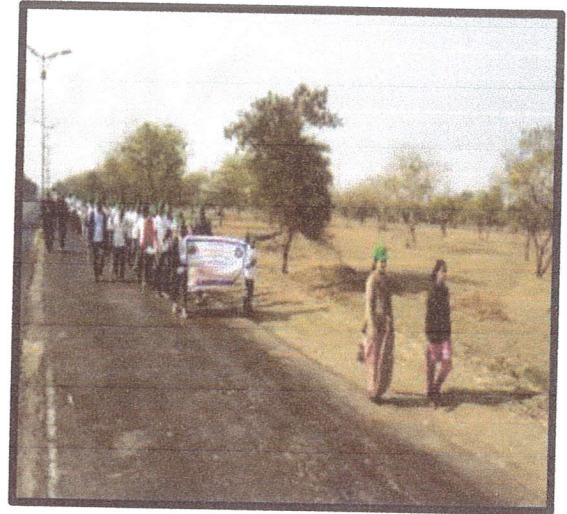
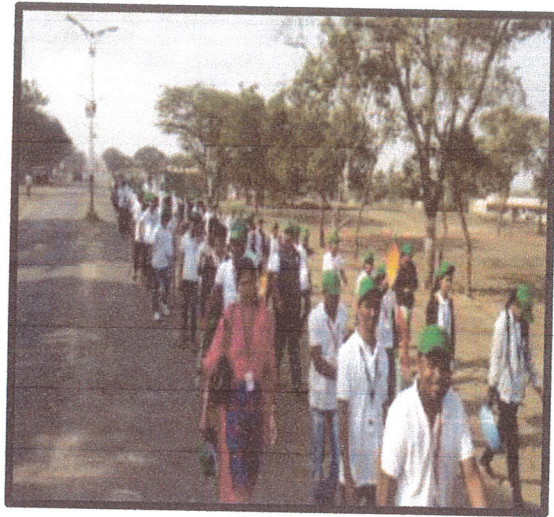

शिविरातील काही अविस्मरणीय क्षण

शिविराच्या उद्घाटन समारंभास उपस्थित मान्यवरांचे स्वागत करताना

शिविराचा सातवा दिवस

समारोप समारंभ

शिविरादम्यान उपस्थित प्रमुख पाहूणे

अहवाल लेखन

- ❖ अहवाल लेखन – प्रा. युवराज फाळके, दत्ता रास्ते
- ❖ टायपिंग – दत्ता रास्ते
- ❖ छायाचित्रे – अक्षय शेंडे

!! धन्यवाद !!